m_educ_2026_042

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти

Формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:
студентка 2 курсу, 213 м.з. групи
Шпанюк Ганна Іванівна

Керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент **Шестобуз О.С.**

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 4 від 04 листопада 2025 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Шпанюк Г.І. Формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня «магістр» зі спеціальності 013 Початкова освіта. Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2025. 79 с.

У кваліфікаційній роботі розглядаються теоретичні та практичні аспекти формування комунікативної активності молодших школярів у групах продовженого дня. Аналізуються основні підходи до визначення та розвитку комунікативної активності учнів молодших класів, зокрема в умовах позаурочних навчальних закладів.

Окремо розглянуті проблеми та тенденції розвитку цієї активності, а також фактори, які впливають на її формування в групах продовженого дня. У роботі також обґрунтовано методику дослідження та оцінки ефективності запропонованих методів, які застосовуються для розвитку комунікативної активності у молодших школярів. Практичний аспект дослідження включає реалізацію методів у процесі роботи з учнями та оцінку їх ефективності.

Ключові слова: комунікативна активність, молодші школярі, групи продовженого дня, методи формування, ефективність.

ABSTRACT

Shpaniuk H.I. Formation of communicative activity of younger schoolchildren in the extended day group. – Manuscript. Qualification work for obtaining the Master's degree in specialty of 013 Primary Education. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2025. 79 p.

The qualification work examines theoretical and practical aspects of the formation of communicative activity of younger schoolchildren in extended day groups. The main approaches to the definition and development of communicative activity of younger schoolchildren, in particular in the conditions of after-school educational institutions, are analyzed.

The problems and trends in the development of this activity, as well as the factors that influence its formation in extended day groups, are separately considered. The work also substantiates the methodology for research and assessment of the effectiveness of the proposed methods used to develop communicative activity in younger schoolchildren. The practical aspect of the study includes the implementation of methods in the process of working with students and assessing their effectiveness.

Keywords: communicative activity, younger schoolchildren, after-school groups, formation methods, efficiency.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____Г.І. Шпанюк

ЗМІСТ

ВСТУП 4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ 9
1.1. Проблема формування комунікативної активності особистості у наукових дослідженнях 9
1.2. Суть та вікові особливості формування комунікативної активності молодших школярів 23
1.3. Організація діяльності групи продовженого дня у процесі формування комунікативної активності молодших школярів 32
Висновки до розділу 1 44
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ 46
2.1. Дослідження рівня сформованості комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня 46
2.2. Обґрунтування педагогічних умов формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня 53
2.3. Методичний інструментарій формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня 62
Висновки до розділу 2 68
ВИСНОВКИ 70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 72
ДОДАТКИ 76

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасній педагогічній науці особлива увага приділяється розвитку комунікативних компетенцій учнів, оскільки здатність до ефективної комунікації є важливим складником загального розвитку особистості. Формування комунікативної активності молодших школярів стає надзвичайно важливим завданням педагогічного процесу, адже цей період є критичним для розвитку основних навичок спілкування. Однією з умов ефективного розвитку комунікативних здібностей є створення оптимальних умов у позаурочний час, зокрема в умовах груп продовженого дня. Важливість цього аспекту зумовлена необхідністю створення сприятливого середовища для учнів для розвитку їхніх соціальних, когнітивних та емоційних компетенцій поза навчальними годинами.

У зв'язку з цим, проблема формування комунікативної активності молодших школярів є надзвичайно актуальною, оскільки вона забезпечує розвиток соціальних навичок, здатність до співпраці, розвитку критичного мислення та адаптації до змінюваного соціального середовища.

Групи продовженого дня можуть стати потужним ресурсом для розвитку цієї важливої компоненти, якщо вчасно та ефективно використовувати методи та прийоми, які сприяють активному залученню дітей до спільної діяльності, що має позитивний вплив на їхній розвиток.

Стан дослідження проблеми. Проблема формування комунікативної активності молодших школярів посідає важливе місце в сучасній педагогічній теорії та практиці. У наукових дослідженнях Т.Ковальчук, Н.Морозової , І.Тимченко та ін. комунікативна активність розглядається як інтегрована характеристика особистості, що проявляється у здатності до взаємодії, співпраці, обміну інформацією, аргументації власної позиції та конструктивного діалогу.

Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що проблема формування комунікативної активності саме в умовах групи продовженого дня

залишається недостатньо дослідженою. Попри наявність праць, присвячених окремим аспектам розвитку мовлення, соціальної активності та позаурочної взаємодії учнів, комплексні підходи до формування комунікативної активності у цьому середовищі представлені фрагментарно. Недостатньо розроблено також методичне забезпечення, яке враховувало б специфіку організації ГПД та потреби молодших школярів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зміст дослідження відповідає науковому напрямку кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань:

1. Проаналізувати наукові підходи до розуміння суті комунікативної активності.
2. Розкрити вікові особливості формування комунікативної активності молодших школярів.
3. Виявити рівень сформованості комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня.
4. Обґрунтувати педагогічні умови та визначити методичний інструментарій формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня.

Об'єкт дослідження – формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня.

Предметом дослідження – педагогічні умови формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня.

Методи дослідження включають кілька основних підходів, що дозволяють всебічно проаналізувати процес формування комунікативної активності молодших школярів у групах продовженого дня. Серед них:

Аналіз наукових джерел — систематичне вивчення наукових публікацій, монографій, статей, дисертацій, а також нормативних документів, що стосуються формування комунікативних компетенцій у дітей, особливостей їхнього розвитку в умовах груп продовженого дня. Це дозволяє виявити існуючі підходи до визначення комунікативної активності, розглянути проблеми та тенденції розвитку цієї складової в педагогічній практиці.

Педагогічний експеримент — застосування практичних методів для перевірки ефективності розроблених рекомендацій та методик формування комунікативної активності. Експеримент проводиться в умовах реального освітнього процесу в групах продовженого дня, де оцінюється результативність використаних педагогічних технологій та їх вплив на розвиток комунікативних навичок у дітей.

Спостереження — безпосереднє спостереження за діяльністю учнів у групах продовженого дня. Це дозволяє виявити рівень активності учнів у процесі спілкування з однолітками та педагогами, типи взаємодії, а також наявність чи відсутність прогресу в розвитку комунікативних навичок.

Анкетування — проведення анкетування серед педагогів, батьків та самих учнів для збору даних про сприйняття учнями та педагогами важливості комунікації, а також про методи, що застосовуються для розвитку цієї активності в групах продовженого дня. Анкети дозволяють отримати зворотний зв'язок та оцінити ефективність застосовуваних методик (див. Додаток А).

Методи статистичного аналізу — обробка отриманих кількісних та якісних даних за допомогою методів статистики, що дозволяє об'єктивно оцінити ефективність застосованих методів та підтвердити або спростувати гіпотезу дослідження. Це допомагає зібрати та проаналізувати числові

результати, що дають змогу оцінити зміни в рівні комунікативної активності учнів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження представлялися на засіданні методичного об'єднання вчителів початкових класів на базі опорного закладу «Дихтинецький ліцей» Путильської селищної ради Вижницького району Чернівецької області.

Теоретичне значення дослідження полягає у систематизації наявних наукових знань про формування комунікативної активності у молодших школярів, зокрема в умовах груп продовженого дня.

Дослідження дозволяє уточнити та поглибити теоретичні підходи до визначення комунікативної активності, зокрема її сутність, рівні та фактори, що впливають на її розвиток.

Також важливою є роль груп продовженого дня як середовища для розвитку дітей, яке вимагає застосування спеціалізованих методів для підвищення рівня соціальної активності та комунікабельності учнів. Окремо варто зазначити, що теоретичні результати дослідження сприятимуть розвитку педагогічної науки у галузі комунікаційної педагогіки.

Практичне значення дослідження полягає у розробці ефективних методів та рекомендацій для педагогічних працівників, що працюють з учнями молодших класів у групах продовженого дня. Розроблені методики та технології, що впроваджуються у процес навчання та виховання, дозволяють створити оптимальні умови для розвитку комунікативних навичок у дітей.

Практичні рекомендації можуть бути використані в роботі вихователів, педагогів, а також у процесі навчально-виховної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів для покращення соціалізації учнів, розвитку їхніх комунікативних здібностей та формування позитивних соціальних відносин у групі.

Впровадження результатів дослідження дозволить значно підвищити ефективність виховної роботи в групах продовженого дня, зокрема в

напрямку розвитку співпраці між учнями, розвитку активного слухання, аргументації та ведення діалогу.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

1.1. Проблема формування комунікативної активності особистості у наукових дослідженнях

У сучасній педагогічній та психологічній науці проблема формування комунікативної активності особистості розглядається як складний багатовимірний процес, що охоплює розвиток мотиваційної, когнітивної та діяльнісної сфер людини, спрямованих на ініціювання та підтримку соціально значущих контактів.

Комунікативна активність визначаться дослідниками як інтегративна характеристика, яка відображає здатність особистості вступати у взаємодію з іншими, проявляти ініціативу у спілкуванні, гнучко реагувати на зміну комунікативних ситуацій і використовувати адекватні вербальні та невербальні засоби впливу [4, с. 69].

За твердженням І.Баранова комунікація є провідним механізмом соціалізації дитини, адже саме в процесі спілкування вона засвоює культурні норми, розвиває мовлення, мислення та формує емоційно-вольову сферу [12, с. 45].

Н.Вовк наголошує, що комунікативна активність безпосередньо пов’язана з мотиваційною готовністю особистості до взаємодії, яка виявляється у прагненні встановлювати контакти, підтримувати позитивні стосунки та долучатися до спільної діяльності [18, с. 102].

Дослідження вчених показують, що активність у спілкуванні залежить від сформованості комунікативної потреби, яка виникає та розвивається під впливом соціально значущих умов, різноманітних форм діяльності та емоційно забарвленого досвіду міжособистісних контактів [27, с. 58].

На думку Н.Врублевської комунікативна активність включає мотиваційний компонент (потребу у взаємодії та позитивне ставлення до комунікації), когнітивний компонент (знання норм, правил, стратегій спілкування, здатність до розуміння позиції співрозмовника) та операційно-діяльнісний компонент (уміння та навички конструктивної взаємодії) [31, с. 87].

У вітчизняній педагогіці, зокрема в працях О. Пометун, Л. Кондрашової та Н. Бібік, акцентується увага на необхідності системного і цілеспрямованого підходу до розвитку комунікативної активності, який передбачає застосування інтерактивних технологій, колективних форм роботи, створення ситуацій, що стимулюють ініціативність у спілкуванні та формування позитивного емоційного досвіду взаємодії (О.Пометун, 2007, с.36).

Сучасні дослідження доводять, що розвиток комунікативної активності у молодшому шкільному віці перебуває у тісному взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком, сформованістю соціальних умінь, здатністю до співпраці та толерантного ставлення до інших. [21, с. 53].

Важливу роль відіграє врахування вікових психологічних особливостей молодших школярів, серед яких дослідники виділяють підвищену емоційність, прагнення до визнання в колективі, чутливість до оцінки з боку дорослих і однолітків, а також потребу у схваленні результатів діяльності [15, с. 94].

Водночас, як зазначають науковці, недостатня увага до розвитку комунікативної активності на ранніх етапах навчання може призвести до труднощів у формуванні міжособистісних відносин, зниження рівня адаптації у колективі та зменшення соціальної впевненості дитини [8, с. 77].

У науковій традиції простежуються різні підходи до визначення сутності комунікативної активності. Представники діяльнісного підходу, зокрема Л.Савченко, І.Тимченко розглядають її як особливу форму активної позиції особистості у комунікативній діяльності, що проявляється через

цілеспрямовані дії, спрямовані на досягнення взаєморозуміння з іншими [12, с. 48].

Прихильники особистісно-орієнтованого підходу наголошують на ролі внутрішньої мотивації, індивідуальних потреб і ціннісних орієнтацій, що зумовлюють готовність особистості до діалогу [18, с. 105].

У межах компетентнісного підходу, який підтримують О. Пометун та Н. Бібік, комунікативна активність ототожнюється з рівнем сформованості ключових комунікативних компетентностей, які є необхідними для ефективної взаємодії в освітньому та соціальному середовищі [6, с. 143].

Таким чином, аналіз наукових досліджень дозволяє стверджувати, що комунікативна активність особистості є багатокомпонентним феноменом, який формується під впливом взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників, а її розвиток потребує цілеспрямованого педагогічного впливу, врахування вікових особливостей і створення умов, що стимулюють ініціативність у спілкуванні та сприяють соціальній інтеграції.

У контексті молодших школярів особливу увагу приділяють розвитку мовленнєвих навичок, які забезпечують успішну взаємодію з однолітками та дорослими. Це сприяє не тільки засвоєнню шкільної програми, але й розвитку соціальної компетентності учнів, що важливо в умовах сучасного суспільства (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Теоретичні підходи до визначення комунікативної активності у молодших школярів

Підхід	Опис підходу	Основні концепти та ідеї
Психолінг-вістичний підхід	Зосереджується на розвитку мовленнєвих здібностей учнів, взаємодії між усними та писемними формами спілкування, а також на	Формування комунікативних навичок є важливим етапом розвитку когнітивних процесів у дітей. Основний акцент на формуванні мовленнєвої активності, у тому числі в

	процесах інтерпретації та розуміння мови.	групах продовженого дня.
Соціокультурний підхід	Орієнтується на соціальні аспекти комунікації, вважаючи, що спілкування відбувається в межах певної культурної та соціальної групи.	Комунікативна активність є частиною соціалізації, а тому важливо розглядати її як процес, що включає в себе взаємодію з іншими учасниками комунікації. Підкреслюється значення соціального контексту.
Гуманістичний підхід	Зосереджений на розвиткові індивідуальності учня, його емоційного інтелекту та здатності до міжособистісної взаємодії.	Комунікація в цьому контексті є важливою для розвитку особистості, розвиває самооцінку, взаєморозуміння та емпатію.
Когнітивно-діяльнісний підхід	Зосереджується на вивченні інтелектуальних процесів, що сприяють формуванню комунікативних навичок у дітей через практичну діяльність.	Активна діяльність як основний інструмент розвитку когнітивних здібностей. Комунікативна активність забезпечує розвиток критичного мислення та здатність до колективного вирішення завдань.
Психоаналітичний підхід	Орієнтується на внутрішні процеси дитини, її психологічні механізми та вплив ранніх етапів розвитку на	Взаємодія між дитиною та її оточенням, як фактор розвитку комунікативної активності, впливає на її психічне здоров’я та відношення до інших.

	комунікацію в подальшому житті.	
Активістський підхід	Визначає важливість безпосередньої активності дітей у процесах навчання і спілкування. Охоплює не лише навчальні, а й соціальні практики, через які діти набувають навичок комунікації.	Розвиток комунікативної активності через активні методи навчання, включаючи групові проекти, рольові ігри та інші форми спільної діяльності.
Діалогічний підхід	Комунікація визначається як взаємодія двох або більше осіб через діалог. Важливість надана співпраці в процесі спілкування, обміну думками та емоціями.	Діалог як основний інструмент для розвитку взаєморозуміння між учасниками комунікації. Діалогічний підхід підкреслює взаємну повагу та активну участь кожного у спілкуванні.
Неврологічний підхід	Розглядає зв'язок між розвитком нервової системи та здатністю до комунікації, що включає фізіологічні процеси, пов'язані з мовленням і взаємодією.	Визначається важливість розвитку мозкових структур для формування мовленнєвої активності. Діти з різними нейропсихологічними особливостями мають різний рівень комунікативної активності.

Психологи та педагоги виділяють кілька основних аспектів комунікативної активності, кожен з яких має значний вплив на розвиток особистості дитини та формування її соціальних навичок.

Когнітивний аспект. Цей компонент відображає здатність дитини сприймати, обробляти та аналізувати інформацію, що надходить під час спілкування. Він включає розвиток мовленнєвої компетенції, уміння логічно мислити, вибирати правильну форму та зміст висловлювання залежно від ситуації.

Приклади прояву у поведінці:

- Вміння переказати прочитаний або почутий текст власними словами.
- Вибір адекватних слів для пояснення своїх думок.
- Розпізнавання причин і наслідків у сюжетах навчальних або ігрових ситуацій.
- Формування запитань для уточнення інформації.

Емоційно-вольовий аспект. Він характеризує прагнення дитини до участі у спілкуванні, здатність до самовираження та контролю власних емоцій під час взаємодії з іншими. Цей аспект визначає рівень впевненості школяра, ініціативність та готовність до співпраці. Приклади прояву у поведінці:

- Активна участь у діалогах, рольових іграх або групових завданнях.
- Здатність висловлювати власні емоції словами (радість, здивування, смуток) без агресії чи замкненості.
- Вміння подолати сором’язливість і вступити у контакт із новими однокласниками.
- Прояв наполегливості під час розв’язання конфліктних або складних ситуацій.

Соціально-етичний аспект. Цей компонент передбачає здатність до взаєморозуміння, емпатії та дотримання норм соціальної взаємодії. Він допомагає дитині усвідомлювати права та почуття інших людей, адаптувати

свою поведінку до вимог колективу та формувати позитивні взаємини. Приклади прояву у поведінці:

- Дотримання правил колективної гри або навчальної діяльності.
- Виявлення турботи та допомога однокласникам, коли це потрібно.
- Слухання та уважне реагування на позицію співрозмовника.
- Вміння вибачитися за помилку або прийняти компромісне рішення у конфлікті.

Дослідження підтверджують, що комунікативна активність є ключовим чинником розвитку соціальних навичок молодших школярів. Високий рівень комунікативної компетентності забезпечує успішну інтеграцію дитини у колектив, стимулює розвиток пізнавальної активності, сприяє саморегуляції та формуванню гармонійної особистості. Навпаки, недостатньо розвинені комунікативні уміння можуть призводити до труднощів у навчанні, соціальній взаємодії та емоційній сфері [18, с. 104].

Важливим чинником формування комунікативної активності дітей молодшого шкільного віку є організація їхнього виховання та навчання, зокрема структура і зміст взаємодії у групах продовженого дня (ГПД). У таких групах створюється сприятливе середовище для розвитку мовленнєвих і соціальних компетенцій, оскільки діти постійно перебувають у колективі однолітків та залучаються до різноманітних видів діяльності.

Групи продовженого дня забезпечують можливості для:

- спільної навчальної діяльності, що включає виконання колективних завдань, обговорення результатів та взаємну допомогу;
- ігрової та творчої взаємодії, яка стимулює розвиток уяви, фантазії, емпатії та навичок співпраці;
- підтримки мовленнєвої активності, що включає ведення діалогів, обговорення правил і сюжетів, участь у рольових іграх;
- соціально-комунікативного розвитку, який проявляється у вмінні слухати, аргументовано висловлювати власну думку, враховувати позицію співрозмовника та дотримуватися норм колективної взаємодії [29, с. 92].

У процесі взаємодії між дітьми формуються не лише мовні навички, а й здатність до організації групової діяльності, планування спільних дій, а також уміння коригувати власну поведінку залежно від реакцій інших. Така систематична і цілеспрямована комунікаційна практика створює основу для подальшого розвитку соціальних і емоційних компетенцій школярів, що є невід'ємною складовою їхнього особистісного розвитку.

Важливим етапом у процесі становлення комунікативної активності молодших школярів є формування їхньої самооцінки. Самооцінка виступає психологічним механізмом, що забезпечує усвідомлення дитиною власних можливостей у сфері спілкування, формує здатність адекватно аналізувати власну поведінку, а також оцінювати ефективність взаємодії з оточенням. На початкових етапах навчання самооцінка має ситуативний характер і значною мірою залежить від зовнішніх факторів — схвалення вчителя, ставлення однолітків, успіхів у навчальній діяльності. Однак поступово вона набуває більшої стійкості, що безпосередньо позначається на рівні комунікативної активності дитини.

Формування самооцінки у молодшому шкільному віці проходить кілька послідовних етапів:

Ситуативна самооцінка (1 клас). На цьому етапі дитина орієнтується переважно на зовнішні оцінки дорослих (учителя, батьків) та реакції однолітків. Вона ще не здатна самостійно визначати рівень власних досягнень, тому її комунікативна активність залежить від схвалення чи несхвалення з боку оточення.

Рефлексивна самооцінка (2–3 класи). Учень починає співвідносити власні дії та результати з очікуваними нормами поведінки, формуються елементи критичності. Дитина вже частково усвідомлює свої сильні та слабкі сторони в комунікації, вчиться аналізувати причини успіхів і невдач. Це сприяє розвитку здатності до самокорекції у спілкуванні.

Узагальнена самооцінка (кінець 3–4 класів). Відбувається інтеграція попереднього досвіду, і дитина формує більш стійке уявлення про себе.

Самооцінка стає відносно незалежною від ситуативних факторів, що дозволяє школяреві проявляти ініціативу, впевненість у власних силах та відповідальність у міжособистісних стосунках.

Дослідження показують, що учні з високим рівнем комунікативної активності характеризуються зрілою самооцінкою, що поєднує впевненість у власних можливостях із адекватним сприйняттям власних обмежень. Такі діти легше адаптуються в колективі, частіше виступають ініціаторами спільної діяльності, демонструють позитивне ставлення до однолітків і педагогів. Навпаки, нестійка або занижена самооцінка може гальмувати розвиток комунікативної активності, викликаючи замкнутість, тривожність або надмірну залежність від думки оточення [40, с. 56].

Таким чином, теоретичні підходи до визначення комунікативної активності учнів молодших класів передбачають комплексний підхід до аналізу різних аспектів цієї діяльності. Важливою складовою є врахування вікових особливостей дітей, умов їхнього виховання та навчання, а також особливостей соціально-психологічного середовища, в якому формується комунікативна активність. Оскільки групи продовженого дня є важливим елементом освітнього процесу, вони відіграють ключову роль у розвитку дітей, забезпечуючи можливість для ефективної соціалізації та розвитку комунікативних умінь.

Розвиток комунікативної активності в молодших школярів є складним і багатогранним процесом, який вимагає комплексного підходу, що включає різноманітні методи й стратегії навчання. Важливим є те, що саме на цьому етапі розвитку формується основа для соціальної адаптації дитини у колективі, а також здатність до конструктивної взаємодії з іншими людьми. Комунікативна активність у цей період включає не лише мовленнєві навички, але й уміння підтримувати діалог, висловлювати свої думки, а також правильно трактувати і реагувати на повідомлення інших осіб. Цей аспект важливий як для шкільного навчання, так і для позашкільної діяльності дітей, зокрема в групах продовженого дня [12, с. 36].

Розвиток комунікативної активності молодших школярів тісно пов’язаний із їхнім емоційним і соціальним розвитком. Психологічні дослідження свідчать, що високий рівень комунікативної активності сприяє більшій відкритості дитини до навколишнього світу, розвитку здатності до співпраці, взаємопідтримки та конструктивної взаємодії як у навчальній, так і в ігровій діяльності [13, с. 58].

У групах продовженого дня, де діти проводять значну частину часу після основних занять, створюються сприятливі умови для формування комунікативних навичок. Вони отримують можливість брати участь у колективних іграх, творчих заняттях, організованих бесідах та інших формах діяльності, що передбачають взаємодію з однолітками. Ці активності не лише стимулюють мовленнєве самовираження, а й сприяють розвитку соціальної компетентності, умінню працювати в команді, вирішувати конфліктні ситуації та співпрацювати для досягнення спільних цілей.

Особливу роль у процесі розвитку комунікативної активності відіграє педагог. Він виступає не лише організатором діяльності, а й модельним прикладом для дітей, демонструючи правильні способи комунікації та взаємодії, методи вирішення конфліктів, навички емпатії та конструктивного спілкування. Такий педагогічний вплив забезпечує цілісне формування комунікативних умінь, одночасно підтримуючи позитивний емоційний клімат у групі та стимулюючи соціальний розвиток дітей.

Загалом, теоретичні підходи до формування комунікативної активності у дітей включають в себе багатоаспектне розуміння цього процесу, яке охоплює як когнітивні, так і соціальні компоненти. Враховуючи це, одним із важливих завдань педагогічної практики є створення таких умов, за яких діти зможуть проявляти свою комунікативну активність у повному обсязі, адже це є необхідною умовою для їхнього всебічного розвитку [15, с. 61]. Для цього в групах продовженого дня педагогами повинні використовуватись методи, що активно сприяють розвитку мовлення, соціальних ігрових навичок, а також навчання взаємодії з іншими дітьми в різних ситуаціях. Це можуть бути як

спеціально організовані заняття, так і повсякденні соціальні практики, що відбуваються під час перебування дітей у групах продовженого дня.

Значення груп продовженого дня для розвитку комунікативної активності дітей молодшого шкільного віку полягає, зокрема, у тому, що саме в цьому середовищі створюються оптимальні умови для практичного застосування теоретичних знань та формування соціально-комунікативних навичок. У таких групах діти не лише удосконалюють мовленнєві компетенції, а й набувають досвіду вираження власних емоцій, постановки запитань, ведення дискусій, обговорення різноманітних тем та розв'язання конфліктних ситуацій [16, с. 78].

Для ефективного розвитку комунікативної активності педагогам необхідно застосовувати різноманітні методи організації комунікаційної діяльності, що сприяють формуванню як мовленнєвої активності, так і здатності до конструктивної взаємодії у різних соціальних контекстах. До таких методів належать: організація колективних ігор та творчих завдань, дискусій та рольових ігор, робота в малих групах, моделювання реальних соціальних ситуацій, а також використання технологій розвитку емоційної компетентності (вправи на розпізнавання та вираження емоцій, аналіз поведінки співрозмовника, навчання конструктивному реагуванню у конфліктних ситуаціях).

Отже, значення груп продовженого дня у формуванні комунікативної активності учнів молодших класів є беззаперечним. Ці групи забезпечують систематичне практичне застосування теоретичних знань, створюють умови для розвитку мовленнєвих, соціальних та емоційних навичок, а також формують позитивний досвід співпраці та взаємодії. Водночас це підкреслює необхідність детального вивчення методик організації діяльності в ГПД з метою їх подальшого вдосконалення та підвищення ефективності педагогічного впливу.

У свою чергу, розгляд проблеми формування комунікативної активності у групах продовженого дня вимагає врахування кількох факторів,

таких як рівень підготовки педагогів, наявність відповідних матеріальних і організаційних умов, а також індивідуальні особливості дітей, які безпосередньо впливають на їхню здатність до ефективної комунікації [17, с. 49]. Тому важливим є використання індивідуальних та колективних підходів до розвитку комунікативних навичок у дітей, що дозволяють врахувати їхні потреби, особливості розвитку та готовність до взаємодії в колективі. Успішне впровадження цих методів може сприяти покращенню соціальних навичок дітей та їхній адаптації в колективі, що, в свою чергу, має важливе значення для їх подальшого розвитку в умовах навчання та виховання.

З огляду на це, важливим є дослідження ролі груп продовженого дня у формуванні комунікативної активності молодших школярів. Ці групи можуть стати важливим чинником у процесі соціалізації дітей, сприяючи розвитку їхньої здатності до комунікації і взаємодії з оточуючими людьми, що є важливим аспектом розвитку особистості дитини [18, с. 93]. Тому вивчення та оптимізація процесу формування комунікативної активності в цих умовах є актуальним завданням для педагогічної науки та практики.

Процес формування комунікативної активності у молодших школярів є не лише важливим елементом їх соціального розвитку, але й має значний вплив на загальний емоційний стан дітей, що безпосередньо пов'язано з їхньою здатністю адаптуватися до соціуму. Враховуючи специфіку розвитку дітей цього віку, слід зазначити, що комунікативна активність проявляється в здатності до організації взаємодії з однолітками, висловлювання своїх емоцій і думок, що дозволяє дітям розвивати навички співпраці, формувати партнерські стосунки, а також вирішувати різноманітні конфлікти. Педагоги в групах продовженого дня мають важливу роль у створенні таких умов, де учні могли б не лише активно спілкуватися, але й розвивати навички адаптації в різноманітних соціальних ситуаціях [19, с. 82].

Особливо важливим є використання методів, що сприяють розвитку здатності дітей до спільної діяльності, де кожен учасник може вносити свій вклад у виконання спільних завдань. Виховання комунікативної активності

не обмежується лише навичками вербального спілкування, але й охоплює вміння розуміти невербальні сигнали, адже значна частина комунікації базується на інтонаціях, міміці, жестах. Тому важливим є створення ситуацій, коли діти можуть виражати свої думки не лише словами, але й через інші форми комунікації, наприклад, через гру, творчі завдання, що дозволяють дітям розвиватися в багатьох напрямках [20, с. 77].

Групи продовженого дня створюють сприятливе середовище для практичного застосування комунікативних навичок дітей у реальних соціальних умовах. Саме тут учні мають можливість стикатися з різноманітними ситуаціями, що вимагають розвитку здатності до конструктивного вирішення конфліктів, взаємодії з різними учасниками колективу та врахування інтересів співрозмовників. Такі умови забезпечують систематичне відпрацювання навичок співпраці, адаптації до соціальних норм та емоційної саморегуляції.

Водночас педагоги повинні враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, оскільки комунікативна активність формується на основі особистісних характеристик, рівня розвитку мовлення, емоційної сфери та соціальних умінь. Це вимагає гнучкого та диференційованого підходу до організації навчально-виховної діяльності, підбору методів та форм роботи, що дозволяють максимально ефективно стимулювати розвиток комунікативних умінь у кожного учня [21, с. 61].

Таким чином, групи продовженого дня виступають важливим середовищем для розвитку комунікативної активності молодших школярів, забезпечуючи практичне застосування теоретичних знань, розвиток соціальних компетенцій та формування навичок ефективної взаємодії в колективі.

Психологічні дослідження підтверджують, що розвиток комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку здійснюється через кілька етапів. На перших етапах діти вчаться елементарним навичкам взаємодії, таким як встановлення контакту з однолітками, обмін інформацією,

а також вміння висловлювати свої думки. Однак, для того, щоб ця активність була ефективною, необхідно створити в групі продовженого дня умови, де діти можуть активно спілкуватися в природних ситуаціях, де не лише мовні, але й соціальні навички набувають важливого значення [22, с. 59]. Це дозволяє дітям поступово формувати більш складні форми комунікації, включаючи ведення діалогу, обговорення та вирішення проблем у групах.

Також важливим аспектом є розвиток емоційної компетентності, яка безпосередньо пов'язана з комунікативною активністю. Діти, які мають високий рівень емоційної компетентності, здатні краще розуміти та контролювати свої емоції, що дозволяє їм бути більш впевненими у своїх комунікативних здібностях. Це сприяє не лише покращенню їхніх соціальних навичок, а й розвитку внутрішнього емоційного стану, що позитивно впливає на їхні взаємини з однолітками та дорослими. Таким чином, розвиток комунікативної активності у групах продовженого дня є важливою складовою емоційного та соціального розвитку дітей, що допомагає їм будувати міцні і гармонійні стосунки з оточуючими людьми.

У контексті груп продовженого дня особливе значення має роль педагога як організатора комунікаційної діяльності дітей. Основним завданням педагога є створення таких умов, які сприяють цілеспрямованому розвитку комунікативних навичок учнів через різноманітні види діяльності: колективні ігри, творчі заняття, спільні проєкти, а також індивідуальні вправи, що стимулюють розвиток мовлення та соціальних взаємодій.

Роль педагога виходить за межі організації навчально-виховного процесу: він виступає моделлю для дітей, демонструючи ефективні стратегії спілкування, правила взаємодії та способи вирішення конфліктних ситуацій. Педагог також підтримує учнів у подоланні труднощів у комунікації, стимулює їхню активність, коригує поведінку у процесі взаємодії та сприяє формуванню позитивного досвіду співпраці [24, с. 43].

Таким чином, педагог у групах продовженого дня виконує комплексну функцію: він одночасно організатор, наставник і приклад для наслідування,

що забезпечує систематичний розвиток комунікативної активності та соціальних компетенцій молодших школярів.

Отже, процес формування комунікативної активності в умовах груп продовженого дня має на меті створення сприятливих умов для розвитку соціальних і мовленнєвих навичок у дітей, а також забезпечення їх емоційної та психологічної готовності до ефективної взаємодії з однолітками. Успішність цього процесу значною мірою залежить від підходів, що використовуються педагогами, а також від індивідуальних особливостей дітей. Саме тому важливо постійно вдосконалювати методи навчання та виховання в групах продовженого дня, щоб максимізувати ефективність розвитку комунікативної активності у молодших школярів.

1.2. Суть та вікові особливості формування комунікативної активності молодших школярів

У сучасній науковій літературі комунікативна активність молодших школярів розглядається як інтегральна якість особистості, що проявляється у здатності ініціювати, підтримувати та розвивати спілкування як з однолітками, так і з дорослими. Вона охоплює не лише мовні навички, але й використання немовних засобів взаємодії, здатність адаптувати поведінку відповідно до соціальних норм, проявляти ініціативу у комунікативних ситуаціях, підтримувати бесіду, висловлювати власну думку та брати участь у колективній діяльності. Комунікативна активність передбачає також готовність до співпраці у різних соціальних контекстах, уміння слухати та враховувати позицію інших учасників спілкування, а також ефективно реагувати на зміни в соціальній ситуації [4, с. 69].

За твердженням Колесник С. В., у молодшому шкільному віці формуються основи внутрішньої позиції дитини, у тому числі її ставлення до процесу спілкування як до важливого чинника соціалізації. Вона починає усвідомлювати роль власного слова та поведінки у взаємодії з іншими,

формує почуття відповідальності за результати спільної діяльності та навички самоконтролю [12, с. 83]. Комунікативна активність у цьому віковому періоді виступає показником соціальної зрілості, оскільки вона відображає здатність дитини до інтеграції в шкільний колектив, ефективної взаємодії з однокласниками та педагогами, а також визначає успішність її адаптації в новому соціальному середовищі [19, с. 54].

Психологічні дослідження українських вчених підкреслюють, що молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку комунікативної діяльності. Поява нових соціальних ситуацій у шкільному середовищі стимулює формування мовленнєвих і соціальних умінь, оскільки взаємодія з однолітками та вчителем стає провідним чинником розвитку комунікативних компетенцій [8, с. 45]. У цей період відбувається перехід від ситуативно-емоційного спілкування, характерного для дошкільного віку, до більш усвідомлених, цілеспрямованих та регламентованих форм комунікативної взаємодії. Діти вчаться будувати логічні висловлювання, аргументувати власну позицію, вести діалоги та обговорювати проблемні питання, що сприяє розвитку їхнього критичного мислення та соціальної компетентності [15, с. 102].

Серед вікових особливостей формування комунікативної активності молодших школярів дослідники виділяють підвищену емоційність, потребу у визнанні з боку ровесників та дорослих, прагнення до позитивної оцінки власних дій, чутливість до проявів несправедливості та схильність до наслідування значущих моделей поведінки [21, с. 97]. Ці особливості визначають не лише індивідуальний стиль спілкування дитини, а й способи її взаємодії в колективі, впливають на формування соціальних компетенцій та здатність до адаптації в групових ситуаціях.

Важливим чинником розвитку комунікативної активності є рівень мовленнєвого розвитку дитини, який у молодшому шкільному віці інтенсивно зростає. Діти збагачують словниковий запас, опановують граматично правильні конструкції, удосконалюють вимову та інтонаційну

виразність, що дозволяє їм більш точно та ефективно висловлювати думки, потреби й емоції [6, с. 142].

Як зазначає О. Савченко, мовлення виступає не лише засобом передачі інформації, а й інструментом побудови міжособистісних стосунків. Розвиток мовленнєвих умінь безпосередньо впливає на рівень комунікативної активності школярів, визначаючи їхню здатність до участі в колективних дискусіях, ведення діалогу, аргументації власної позиції та ефективної взаємодії з оточуючими [27, с. 118].

Важливою умовою формування комунікативної активності у молодших школярів є організація педагогічного середовища, яке стимулює ініціативність у спілкуванні, надає можливості для участі у спільних видах діяльності та створює ситуації успіху. Таке середовище забезпечує систематичне відпрацювання соціальних і мовленнєвих навичок, дозволяє дітям експериментувати у взаємодії з однолітками та дорослими, формує впевненість у власних комунікативних можливостях і підвищує мотивацію до спілкування [31, с. 59].

У цьому контексті особливе значення мають ігрові, навчально-дослідницькі та проєктні форми роботи, які сприяють розвитку комунікативної ініціативи, уміння домовлятися, аргументувати власну позицію, слухати та розуміти співрозмовника. Завдяки таким формам діяльності діти активно взаємодіють, освоюють правила колективної роботи та набувають досвіду ефективної соціальної поведінки [18, с. 104].

Дослідження Т. Попової демонструють, що ефективність формування комунікативної активності значною мірою залежить від залучення дітей до різноманітних комунікативних ситуацій. Виконання різних соціальних ролей, взаємодія у малих групах та колективах дозволяє учням розвивати емпатію, гнучкість у поведінці та здатність до спільного прийняття рішень, що є важливими складовими соціальної та емоційної компетентності [25, с. 131].

Таким чином, суть комунікативної активності молодших школярів полягає у їх здатності активно, свідомо та продуктивно взаємодіяти з

оточенням у процесі навчальної та позаурочної діяльності, а її формування обумовлюється як віковими психологічними особливостями дітей, так і педагогічними умовами, що створюють простір для розвитку мовлення, соціальних навичок та позитивного досвіду співпраці

Комунікативна активність є важливим чинником розвитку особистості молодших школярів, оскільки забезпечує процес формування базових соціальних та когнітивних навичок, що впливають на всю подальшу життєдіяльність дитини. Через спілкування дитина не тільки засвоює нову інформацію, а й розвиває свої вміння взаємодіяти з оточенням, що є основою для її соціалізації. Комунікативна активність, як компонент особистісного розвитку, виявляється в здатності дитини будувати осмислені міжособистісні стосунки, а також ефективно використовувати різноманітні форми і засоби спілкування у різних соціальних контекстах (рис.1.1).

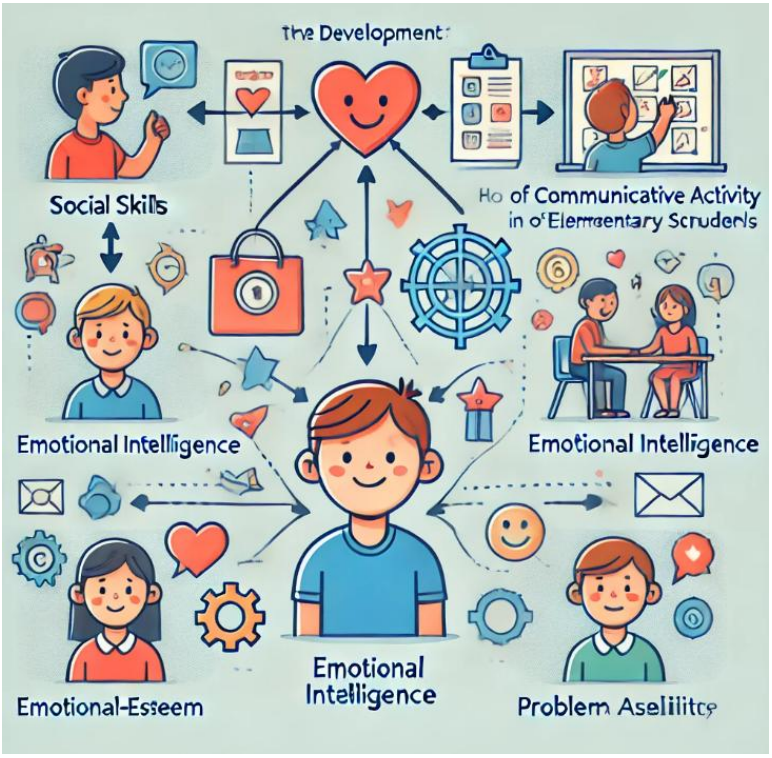

Рис.1.1. Роль комунікативної активності у розвитку особистості молодших школярів

Важливість розвитку комунікативної активності в молодшому шкільному віці полягає також у тому, що цей період є критичним для

формування основних особистісних якостей, зокрема, таких як самооцінка, емоційний інтелект, здатність до співпраці та самовираження в колективі. Різноманітні форми спілкування у школі сприяють розвитку таких здібностей, як вміння слухати, висловлювати свої думки, задавати питання, підтримувати діалог та знаходити компроміси в конфліктних ситуаціях. Це є основою не лише для успішного навчання, а й для формування емоційно стійкої особистості, здатної адаптуватися до змінюваних умов соціуму.

З точки зору психології розвитку, комунікація у молодших школярів є не лише соціальним процесом, а й важливим когнітивним інструментом, що сприяє розвитку мислення, пам'яті, уваги та уяви. Через активну взаємодію з однолітками та дорослими діти отримують можливість обмінюватися ідеями, порівнювати власні думки з думками інших, удосконалювати мовленнєві навички, зокрема граматично правильне мовлення, словниковий запас, інтонаційну виразність, що безпосередньо впливає на рівень їхньої комунікативної активності.

Важливим чинником є розвиток здатності до самоконтролю, усвідомленого регулювання власної поведінки та критичного аналізу ситуацій. Завдяки взаємодії у різних соціальних ситуаціях школярі формують основи соціальної зрілості, готовність до співпраці, здатність планувати власні дії та приймати відповідальність за результати колективної діяльності. Цей процес активно взаємодіє з віковими особливостями, такими як підвищена емоційність, потреба у визнанні та позитивній оцінці власних дій, чутливість до проявів несправедливості та схильність до наслідування значущих моделей поведінки [53, с.89].

Організація педагогічного середовища відіграє ключову роль у стимулюванні комунікативної активності. Вона має забезпечувати можливості для участі дітей у спільних видах діяльності, ігрових, навчально-дослідницьких та проєктних завданнях, створювати ситуації успіху, формувати уміння домовлятися, аргументувати власну позицію, слухати й розуміти співрозмовника. Залучення дітей до різноманітних комунікативних

ситуацій, виконання соціальних ролей у малих групах та колективах сприяє розвитку емпатії, гнучкості поведінки та здатності до конструктивної взаємодії.

Активна участь у спілкуванні підвищує мотивацію до навчання, формує позитивну установку на процес здобуття знань, стимулює інтерес до пізнавальної діяльності та розвиток навичок самостійного пошуку інформації й вирішення завдань у колективі. Таким чином, комунікаційна активність у молодшому шкільному віці є не лише засобом соціалізації, а й комплексним фактором розвитку когнітивних, соціальних і емоційних компетенцій, необхідних для успішної адаптації в шкільному колективі та подальшого особистісного зростання.

Особливо важливим є розвиток комунікативної активності у групах продовженого дня, де діти мають можливість не лише виконувати навчальні завдання, а й взаємодіяти між собою в умовах позашкільної діяльності. Групи продовженого дня надають школярам можливість організовувати свою діяльність у колективі, що сприяє формуванню у них почуття відповідальності, вміння домовлятися та працювати в команді.

Цей досвід є надзвичайно важливим для розвитку навичок соціальної взаємодії, оскільки в групах продовженого дня учні мають більше можливостей для участі в різноманітних видах активностей, що стимулює їх до більшої взаємодії з однолітками та педагогами [44, с. 102].

Усі ці аспекти разом підтверджують, що комунікативна активність є невід’ємною складовою розвитку особистості молодших школярів. Вона забезпечує не лише успішну адаптацію дитини до соціальних умов, але й сприяє розвитку важливих життєвих навичок, що формують її внутрішній потенціал. Через активне спілкування діти здобувають досвід, який дозволяє їм відчувати себе частиною більш широкого соціуму, розвиваючи при цьому свою самосвідомість і здатність до самовираження в різноманітних соціальних ситуаціях [26, с. 121].

Роль комунікативної активності у розвитку особистості молодших школярів також включає її вплив на емоційний розвиток дітей. Комунікація дозволяє дітям виражати свої почуття та емоції, що є важливим для формування емоційної стабільності.

Емоційна складова комунікативної активності сприяє розвитку емпатії, здатності розуміти та співпереживати іншим. Завдяки активному спілкуванню в учнів з'являється можливість не лише висловлювати власні переживання, а й усвідомлювати емоції інших людей, що позитивно впливає на їх соціальну адаптацію та саморегуляцію емоцій. У свою чергу, це підвищує впевненість у собі та дає можливість дітям вирішувати конфліктні ситуації мирним шляхом [6, с. 56].

Зростаючи в умовах активного спілкування, школярі здобувають навички конструктивного вирішення конфліктів, важливі для їх подальшої життєдіяльності. У молодших класах діти починають усвідомлювати, що важливо не лише вміти аргументувати свою позицію, а й слухати співрозмовника, розуміти його точку зору. Це є основою розвитку соціальної толерантності, здатності до компромісу та співпраці в групі.

Задоволення соціальних потреб через спілкування створює сприятливі умови для розвитку соціальної інтелігенції, що має величезне значення для майбутньої професійної діяльності дітей. Водночас, недостатня комунікативна активність може призвести до розвитку замкнутості, соціальної ізоляції, що негативно позначається на розвитку дитини як особистості [27, с. 134].

У групах продовженого дня, де діти перебувають у позанавчальний час, створюються додаткові умови для розвитку комунікативної активності. Це важливий етап для формування вміння взаємодіяти в неформальній обстановці, де діти мають можливість не тільки виконувати навчальні завдання, але й брати участь у різних видах діяльності, що вимагають від них взаємодії з іншими. В таких умовах, де діти мають більшу свободу вибору занять, вони можуть більше експериментувати у спілкуванні, проявляти

ініціативу, розвивати лідерські якості, вчитися відстоювати свою точку зору та розв'язувати конфлікти [18, с. 67]. Важливо, що спільна діяльність у групі сприяє розвитку колективної свідомості, почуття приналежності до певного колективу, що позитивно впливає на самооцінку дітей.

Додатково, взаємодія з однолітками в таких умовах розвиває вміння працювати в команді, що є однією з основних складових соціальної активності. Коли діти виконують завдання в групах, вони отримують можливість обговорювати різні варіанти виконання роботи, взаємно підтримувати одне одного, що дозволяє створити атмосферу взаємодопомоги та дружби. Такі групові форми діяльності сприяють розвитку вміння враховувати інтереси інших, знаходити спільні рішення, що є важливим елементом соціальної компетентності [4, с. 82].

Особливу роль у розвитку комунікативної активності відіграють педагогічні впливи, які здійснюються під час спільної діяльності в групах продовженого дня. Педагоги, що працюють з дітьми в позаурочний час, мають змогу впливати на розвиток соціальних навичок через організацію спеціальних ігор, дискусій, творчих завдань, що стимулюють дітей до активного вираження своїх думок і почуттів. Саме в таких умовах діти можуть здійснювати пізнання соціальних норм і правил, вчитися взаємодіяти з людьми з різними поглядами та світоглядами, що сприяє формуванню позитивного соціального досвіду.

Усі ці фактори разом визначають важливу роль комунікативної активності у розвитку особистості молодших школярів. Вона не лише сприяє розвитку соціальних та емоційних навичок, а й формує основи для подальшої самореалізації дитини в суспільстві. Тому важливо розуміти значення комунікативної активності не лише як інструменту навчання, а й як важливий фактор, що впливає на психосоціальний розвиток дітей у школі та в позаурочний час.

Розвиток комунікативної активності у молодших школярів має неабияке значення для формування їхньої психологічної та соціальної

зрілості, а також для успішної адаптації в умовах шкільного та позашкільного середовища.

Зокрема, у групах продовженого дня діти мають можливість безпосередньо взаємодіяти з однолітками поза межами класних стін, що дозволяє їм бути більш відкритими у спілкуванні. Це сприяє не тільки розвитку вміння ефективно висловлювати свої думки, а й формуванню навичок активного слухання, здатності враховувати чужу думку та емпатії до потреб інших людей.

Такий тип взаємодії допомагає дітям розуміти складність та багатогранність міжособистісних стосунків і вчить шанувати інтереси, почуття та права інших учасників комунікативного процесу.

Педагогічний вплив у таких умовах особливо важливий, адже саме через систематичну організацію різноманітних форм комунікації, наприклад, через рольові ігри, обговорення казок, участь у творчих проектах, діти вчаться не тільки базовим навичкам спілкування, а й здобувають досвід колективної діяльності.

Взаємодія у групі дозволяє дітям вивчати особливості комунікації, розвивати уявлення про роль кожного в колективі, а також набувати навичок співпраці, що необхідні в подальшому житті. Така діяльність націлена не лише на покращення вербальних навичок, а й на розвиток невербальних форм комунікації, таких як міміка, жести, зоровий контакт, що також є важливими складовими соціальної взаємодії.

У групах продовженого дня також особливо важливим є розвиток культурно-етичних аспектів комунікації, зокрема здатність до виховання взаємоповаги, толерантності, врівноваженості у спілкуванні. Формування цих якостей необхідне для того, щоб діти могли будувати здорові, продуктивні стосунки з однолітками, уникаючи конфліктів та взаємних непорозумінь. Різноманітні соціально-комунікативні ситуації, які виникають у групах продовженого дня, дозволяють дітям навчитись адаптуватися до змінюваних умов і, таким чином, знижувати рівень стресу та тривожності, які

можуть виникати при необхідності взаємодії з новими людьми чи в нових ситуаціях.

Додатково, важливим аспектом комунікативної активності є розвиток критичного мислення у дітей. Це дає можливість не лише коректно оцінювати ситуацію, а й аргументовано висловлювати свою думку, дотримуючись певних соціальних норм та етикету.

Критичне мислення тісно пов'язане з умінням задавати питання, звертати увагу на деталі, а також на здатності знаходити конструктивні рішення у складних ситуаціях, що можуть виникнути в процесі колективної діяльності. У групах продовженого дня діти мають більше простору для самовираження, що сприяє розвитку їхнього когнітивного потенціалу, вдосконаленню мовленнєвих та пізнавальних здібностей.

Тому розвиток комунікативної активності у молодших школярів є важливим компонентом загального розвитку дитини, який формує не лише вміння ефективно взаємодіяти з однолітками, а й розвиває у дітей соціальні, когнітивні та емоційні навички. Це сприяє формуванню їхнього самосприйняття, самооцінки, а також уявлення про себе у соціальному контексті.

Важливо, що комунікація стає основою для формування у дітей позитивних соціальних якостей, таких як відповідальність, ініціативність, вміння працювати в команді, що, безумовно, визначає їхню майбутню успішність у дорослому житті.

Крім того, у групах продовженого дня у дітей є можливість розвивати ці навички в умовах, де головним чином акцент робиться на активному відпочинку та творчій діяльності, що дозволяє створювати сприятливу атмосферу для розвитку комунікативної активності.

1.3. Організація діяльності групи продовженого дня у процесі формування комунікативної активності молодших школярів

Група продовженого дня (ГПД) виконує комплекс важливих функцій, які закладають основу для розвитку комунікативної активності в молодших школярів. Серед ключових завдань — організація самостійної роботи, забезпечення дозвілля, формування цінностей та підтримка соціалізації учнів. ГПД не лише допомагає виконувати домашні завдання, а й створює сприятливі умови для міжособистісної взаємодії та емоційного обміну.

Раціональний режим дня є важливим чинником ефективного розвитку комунікативної активності молодших школярів, оскільки забезпечує оптимальне чергування навчальної, фізичної, емоційної та відновлювальної діяльності, створюючи передумови для активної соціальної взаємодії та концентрації уваги. Ключовими складовими такого режиму є:

- Прогулянки на свіжому повітрі тривалістю від 1 до 1,5 години, які забезпечують фізичне відновлення, зниження рівня стресу та емоційного напруження, а також сприяють розвитку навичок колективної взаємодії під час рухливих ігор і спільних активностей.
- Харчування виступає не лише фізіологічною потребою, а й своєрідною паузою від навчальної діяльності, що дозволяє дітям відновити сили та підвищує готовність до подальшої активної комунікації. Рекомендована тривалість — не менше 30 хвилин, що забезпечує достатньо часу для організованого прийому їжі та короткого спілкування з однолітками.
- Самопідготовка формує навички планування власного часу та самостійного навчання. Її тривалість залежить від класу: до 45 хвилин для учнів 2 класу та близько 1–1,5 години для 3–4 класів. Включення цього етапу в режим дня допомагає розвивати здатність до концентрації, обговорення навчальних завдань з однолітками та обмін думками, що підсилює мовленнєву активність.
- Спортивно-оздоровчі заняття тривалістю 35–40 хвилин сприяють фізичному розвитку, забезпечують необхідну перерву від інтелектуальної діяльності та створюють умови для колективних рухливих ігор, що стимулюють розвиток комунікативних навичок у взаємодії з однолітками.

- Вільний час і гуртки (заняття за інтересами) тривалістю година або більше, залежно від програми, дозволяють школярам реалізовувати свої індивідуальні нахили, спілкуватися у комфортному середовищі, розвивати навички спільної творчої діяльності, а також формувати навички лідерства, організаційної взаємодії та конструктивного вирішення конфліктів.

Такий цілісно структурований режим сприяє чергуванню різних видів діяльності, що підтримує високу енергію школярів і стимулює їх соціальну активність.

Успішне формування комунікації залежить і від фізичного середовища:

- Зона самопідготовки — створює умови для концентрації.
- Ігрові куточки — сприяють взаємодії.
- Куточок психологічного розвантаження, відокремлений ширмою — дозволяє емоційну регуляцію та рефлексію.

Ця зонування підтримує адаптивні сценарії комунікації — від інтеракційної до індивідуальної.

Вихователь ГПД:

- Планує діяльність, ґрунтуючись на режимі дня, педагогічних цілях і запитах базових учасників: дітей, батьків, вчителів.
- Створює емоційно комфортне середовище, де цінується повага, співпраця й ініціатива.
- Регулює взаємодію дітей, впроваджуючи правила дружньої роботи, обговорення, ситуациямальна модерація.
- Формує мотивацію до спілкування, пропонуючи цікаві, нетипові теми, ігровий чи творчий формат, що викликає бажання говорити і слухати.

Організація діяльності ГПД — це структурований, комплексний процес, що поєднує чітко продуманий режим, диференційовані форми діяльності, відповідно облаштоване середовище та активну роль педагога. Усі компоненти організації спрямовані на створення умов, в яких молодші школярі можуть безперешкодно взаємодіяти, висловлювати власну думку,

слухати іншого й будувати комунікативну активність як внутрішньо ціннісний досвід.

У сучасних умовах, коли навчальний процес стає все більш інтегрованим і різноманітним, проблема комунікативної активності молодших школярів у групах продовженого дня (ГПД) набуває особливої актуальності. У рамках таких груп відбувається важливий етап розвитку дітей, адже вони мають можливість не лише продовжувати освоєння навчальних дисциплін, а й брати участь у різноманітних позакласних заняттях, що стимулюють їх комунікаційні навички. Підвищена увага до розвитку комунікативної активності в цей період є основою для формування важливих соціальних компетентностей у молодших школярів, зокрема уміння висловлювати свої думки, слухати інших та конструктивно взаємодіяти у групі [5, с. 45].

Проте, незважаючи на значення цього процесу, існують певні труднощі, пов’язані з розвитком комунікативної активності учнів у таких групах. Однією з основних проблем є недостатня увага до особливостей індивідуальних потреб кожної дитини. Зокрема, учні з різними рівнями мовленнєвого розвитку або з певними соціальними труднощами можуть відчувати складнощі в інтеграції у загальну групову діяльність. Тому важливою є роль педагогів у створенні умов, що сприяють розвитку комунікативних навичок, зокрема через інтерактивні ігри, дискусії та інші методи, що забезпечують рівний доступ до участі всіх дітей (табл.1.2)

Таблиця 1.2

Проблеми і тенденції у розвитку комунікативної активності молодших школярів в умовах груп продовженого дня

Проблеми	Тенденції	Опис/Пояснення
Різниця в рівні розвитку комунікативних навичок	Індивідуалізація підходів до розвитку комунікативн	Діти мають різні рівні комунікативних умінь, що потребує індивідуального підходу в процесі навчання. Педагоги повинні враховувати ці відмінності для

учнів	их навичок	максимально ефективного розвитку.
Нерівний доступ до технологій та ресурсів	Використання інтерактивних технологій в навчанні	Частина учнів має обмежений доступ до технологій, що може обмежити їхню комунікативну активність. Водночас інтерактивні технології можуть значно покращити процес навчання та комунікації.
Низька мотивація учнів до участі в групових активностях	Підвищення активності через застосування ігор та творчих завдань	Недостатня мотивація до участі у навчальному процесі може бути подолана через використання ігор, проектів і творчих завдань, що стимулюють інтерес до спільної діяльності.
Психологічні бар'єри в комунікації	Створення сприятливої атмосфери в групі	Психологічні бар'єри, такі як сором’язливість, можуть заважати дітям брати участь у комунікативних активностях. Педагоги повинні створювати атмосферу підтримки та відкритості для учнів.
Недостатній рівень вміння працювати в групах	Розвиток навичок співпраці через групові проекти	Діти часто не мають навичок ефективної роботи в групах, що негативно впливає на їхню комунікативну активність. Впровадження проектних методів дозволяє дітям навчитися співпрацювати.
Перевантаження навчальних планів	Гнучкість в організації навчального процесу	Перевантаження учнів навчальними завданнями може знижувати їхню активність. Гнучке планування навчального процесу дозволяє знижувати навантаження та сприяє кращій комунікації.
Неоптимальні	Інтеграція	Традиційні методи оцінювання можуть не

форми оцінювання комунікативної активності	формативного оцінювання	відображати реальний рівень розвитку комунікативних навичок. Формативне оцінювання дає можливість відстежувати поступ учня та коригувати процес навчання.
Відсутність підтримки з боку батьків	Активна взаємодія з батьками для підтримки розвитку дітей	Підтримка батьків є важливою для успішного розвитку комунікативних навичок дітей. Взаємодія з батьками сприяє розвитку єдиного підходу до розвитку учня як вдома, так і в групі продовженого дня.
Застосування одноманітних методів навчання	Використання різноманітних методів та стратегій навчання	Одноманітність у підходах може знижувати інтерес учнів. Використання різноманітних методів, таких як рольові ігри, дискусії, робота в групах, стимулює активну участь учнів.
Складнощі в адаптації до нових умов	Адаптація до сучасних педагогічних технологій і підходів	Деяким дітям важко адаптуватися до нових методів навчання і комунікації. Тому важливо враховувати індивідуальні особливості і поступово вводити нові методи в навчальний процес.

Загалом, сучасні тенденції розвитку комунікативної активності молодших школярів у групах продовженого дня свідчать про зростання ролі інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі. Інтеграція мультимедійних засобів, інтерактивних програм, онлайн-платформ і цифрових освітніх ресурсів відкриває додаткові можливості для організації різноманітних форм діяльності дітей. Зокрема, використання відеоматеріалів, навчальних ігор, тренажерів та інтерактивних завдань сприяє підвищенню мотивації до пізнання, формує навички пошуку, аналізу

й критичної оцінки інформації, а також стимулює учнів до спільної діяльності, що є основою комунікативного розвитку.

Важливим аспектом застосування ІКТ у роботі ГПД є те, що вони забезпечують формування не лише когнітивних, а й соціально-комунікативних умінь. У процесі виконання інтерактивних завдань, колективних проектів або участі в онлайн-дискусіях діти навчаються аргументовано висловлювати власні думки, вислуховувати позицію інших, домовлятися про спільні рішення. Таким чином, інформаційно-комунікаційні технології виступають не тільки інструментом пізнання, а й важливим засобом розвитку навичок міжособистісного спілкування [8, с. 49].

Водночас варто наголосити, що ефективність використання сучасних технологій безпосередньо залежить від педагогічного супроводу. За відсутності належного методичного забезпечення або контролю вони можуть перетворитися на чинник, що обмежує «живе» безпосереднє спілкування між учнями. Надмірне захоплення віртуальними формами комунікації здатне знизити рівень емпатійності, навичок невербальної взаємодії та емоційної чутливості, що у молодшому шкільному віці є особливо важливими для гармонійного особистісного розвитку.

Також важливою тенденцією є орієнтація на розвиток колективної діяльності в групах продовженого дня. Це дозволяє учням навчитись працювати в команді, делегувати завдання та вчити інших. Така взаємодія не тільки розвиває комунікаційні навички, але й сприяє формуванню відповідальності та лідерських якостей у дітей. Проте для цього необхідно, щоб педагоги активно використовували методи колективного взаємодії, які б стимулювали розвиток навичок самовираження та співпраці серед дітей [8, с. 49].

Отже, хоча існують певні труднощі у розвитку комунікативної активності в умовах груп продовженого дня, можна спостерігати позитивні тенденції щодо активізації комунікації серед молодших школярів через різноманітні інтерактивні методи та зміни в організації навчального процесу.

Проте для досягнення максимальних результатів необхідна інтеграція цих підходів з урахуванням індивідуальних потреб учнів та постійний моніторинг ефективності педагогічних стратегій, спрямованих на розвиток комунікативних навичок.

Однією з основних проблем у розвитку комунікативної активності молодших школярів у групах продовженого дня є недостатня увага до індивідуальних особливостей дітей, які можуть визначати рівень їхньої комунікативної активності. Сучасні дослідження свідчать, що розвиток мовленнєвих та соціальних навичок є надзвичайно важливим у віці 6–10 років, адже саме в цей період формується основа для міжособистісної взаємодії, спілкування з однолітками та педагогами. Враховуючи, що кожна дитина має індивідуальні потреби та особливості розвитку, педагогічний процес в умовах ГПД повинен бути максимально адаптований до цих потреб, щоб забезпечити ефективне включення кожного учня в комунікаційний процес. Недостатня персоналізація цього процесу може призвести до того, що деякі діти залишаються поза увагою і не можуть повною мірою реалізувати свій потенціал у спілкуванні [10, с. 34].

У зв’язку з цим важливою є роль педагога в створенні комфортного середовища для розвитку комунікативних навичок. Оскільки групи продовженого дня часто мають велику кількість дітей, а у деяких випадках – різноманітність у вікових категоріях, педагогам необхідно розвивати вміння застосовувати різноманітні методи для стимулювання активної участі дітей у спільних заняттях. Крім того, важливим аспектом є вміння адаптувати форми роботи під особливості дітей із різними рівнями розвитку мовленнєвих і соціальних навичок. Для цього варто використовувати різні інтерактивні форми роботи, які сприяють як розвитку індивідуальних, так і колективних навичок. Це може бути і робота в парах, і групові дискусії, і виконання завдань у команді, які сприяють активній взаємодії дітей та розвитку їхніх соціальних умінь [11, с. 58].

Ще однією важливою проблемою є недостатня взаємодія між педагогами і батьками, що також може обмежувати можливості розвитку комунікативної активності учнів. Нерідко батьки не мають чіткого розуміння важливості розвитку комунікаційних навичок у молодшому віці, що може призвести до того, що діти не отримують необхідної підтримки вдома, що важливо для закріплення навчальних досягнень в групах продовженого дня. Тому важливо, щоб педагоги постійно взаємодіяли з батьками, проводили консультації, обговорення успіхів і труднощів учнів. Це дозволяє створити єдину виховну і навчальну ситуацію, в якій дитина буде відчувати підтримку як вдома, так і в навчальному закладі, що, без сумніву, сприятиме її розвитку [12, с. 72].

Однією з тенденцій, яка простежується у розвитку комунікативної активності учнів у ГПД, є орієнтація на використання інформаційно-комунікаційних технологій. Враховуючи сучасні реалії, педагогам слід активно використовувати мультимедійні засоби, онлайн-платформи, ігри та інші інноваційні технології для активізації комунікації між дітьми. Це не тільки розширює можливості для розвитку мовлення, а й допомагає дітям адаптуватися до сучасного інформаційного простору. Однак, варто зазначити, що надмірне використання технологій може призвести до того, що діти почнуть більше спілкуватися через електронні пристрої, а не в живій комунікації, що негативно впливає на розвиток реальних соціальних навичок. Тому необхідно збалансувати використання технологій із традиційними методами, що сприяють розвитку живого спілкування та інтерактивної взаємодії [13, с. 90].

Також слід звернути увагу на зростаючу роль колективної діяльності як засобу розвитку комунікативних навичок. У групах продовженого дня часто використовуються групові проекти, креативні завдання, що допомагають учням взаємодіяти, делегувати ролі, організовувати спільну діяльність. Це дозволяє дітям не тільки розвивати мовленнєву активність, а й вчити їх працювати в команді, долати труднощі спільно, ділитися відповідальністю та

результатами. Важливо, щоб педагог виступав не лише як координатор, але й як наставник, який допомагає дітям навчитися вирішувати конфлікти, працювати над спільними цілями, що є важливими аспектами розвитку їх комунікативної компетентності [14, с. 103].

Загалом, розвиток комунікативної активності молодших школярів у групах продовженого дня є комплексним і багатогранним процесом, що потребує не лише спеціальних педагогічних знань і навичок, але й глибокого розуміння потреб кожної дитини. У цьому контексті важливим є розвиток нових форм взаємодії між педагогами, батьками та дітьми, використання сучасних методів навчання та адаптація традиційних форм роботи до сучасних вимог. Тільки таким чином можна створити умови для ефективного розвитку комунікативних навичок дітей і забезпечити їхній успішний соціальний розвиток у майбутньому [15, с. 111].

У процесі розвитку комунікативної активності молодших школярів в умовах груп продовженого дня особливу увагу слід приділяти вибору педагогічних стратегій, що дозволяють ефективно взаємодіяти з учнями, враховуючи їх вікові та індивідуальні особливості. В умовах постійного оновлення педагогічних методик і засобів навчання важливим є використання інтерактивних підходів, які сприяють більш глибокому засвоєнню інформації, розвитку соціальних навичок і покращенню здатності до спілкування. Встановлення та підтримка активного діалогу з учнями, застосування рольових ігор, симуляційних вправ дозволяють створити атмосферу взаємоповаги та відкритості в групах продовженого дня. Це важливо, оскільки вивчені нами дослідження вказують на значний вплив взаємодії між педагогами та дітьми на рівень розвитку соціальних і комунікативних навичок школярів, зокрема їх здатність до самоорганізації та самовираження в колективі [16, с. 56].

Крім того, на розвиток комунікативної активності учнів у ГПД істотно впливають методи організації навчальної діяльності, що базуються на принципах активного навчання. Це підхід, який включає в себе використання

різних технік, таких як групові дискусії, проекти, обговорення ідей, розв'язування проблемних ситуацій, що не тільки стимулює активність учнів, але й формує у них критичне мислення та здатність до аргументованого обговорення. Використання таких методів дозволяє дітям відчувати себе учасниками спільного процесу, що значно підвищує рівень їх соціальної відповідальності та активності в колективі. Така взаємодія в групах продовженого дня є надзвичайно важливою для формування у дітей основних навичок міжособистісного спілкування, які в подальшому стануть основою для їх успішної адаптації в суспільстві та розвитку лідерських якостей [17, с. 88].

Однак, попри всі переваги інтерактивних методів, існують і певні труднощі в їх реалізації. Найбільші проблеми виникають через різницю в рівні розвитку комунікативних навичок серед учнів, а також через нерівний доступ до ресурсів та технологій. У деяких випадках діти, які мають обмежений доступ до інформаційних технологій вдома, можуть відчувати себе менш впевненими при виконанні завдань, що вимагають застосування цих технологій, тим самим знижуючи свою комунікативну активність у групах продовженого дня. Тому важливим є забезпечення рівного доступу до всіх необхідних ресурсів, що дозволить дітям без обмежень брати участь у навчальному процесі. Це вимагає від педагогів не тільки володіння сучасними технологіями, але й здатності інтегрувати їх в традиційні методи навчання, враховуючи особливості кожної дитини [18, с. 74].

З іншого боку, новітні методи комунікації, зокрема інтерактивні платформи та онлайн-ігри, також можуть мати негативний ефект, якщо вони використовуються надмірно. Вивчення досліджень показує, що надмірне використання електронних засобів може призвести до ізоляції дітей від реального соціального середовища та зниження рівня їх міжособистісної взаємодії. У цьому контексті важливо знаходити баланс між використанням технологій і традиційними методами навчання, що передбачають безпосереднє спілкування учнів між собою, роботу в групах, а також

використання творчих завдань, які сприяють розвитку мовленнєвої активності дітей [19, с. 101].

Тому педагогам доцільно орієнтуватися на інтеграцію різноманітних форм, методів і засобів роботи, які забезпечують не лише розвиток комунікативних умінь, але й формування критичного мислення, гнучкості мисленнєвих процесів та здатності адаптуватися до змінюваних умов соціального й освітнього середовища. Такий підхід дозволяє створювати навчально-виховний простір, у якому дитина має можливість комплексно розвивати когнітивні, соціальні та емоційні компетентності.

Інтеграція різних видів діяльності (ігрової, пізнавальної, творчої, проектної, комунікативної) у рамках групи продовженого дня сприяє формуванню в учнів цілісних соціальних і комунікаційних компетенцій. Ці компетенції є не лише важливими для успішної адаптації у шкільному колективі, але й мають тривалу перспективу, оскільки виступають фундаментом подальшої соціалізації, професійного зростання та особистісного розвитку.

Важливим є й те, що формування комунікативної активності в умовах групи продовженого дня не можна зводити виключно до вивчення мовних норм чи удосконалення мовленнєвих навичок. Цей процес охоплює ширший спектр завдань, пов’язаних із розвитком соціальної чутливості, емоційної грамотності, здатності до співпереживання та саморегуляції. Педагогічна практика має враховувати психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, їхню потребу у визнанні, взаємоповазі та належності до групи, адже саме це створює сприятливий ґрунт для успішної комунікації

Окрім того, необхідно враховувати, що в групах продовженого дня учні мають можливість не тільки активно взаємодіяти один з одним, а й працювати в умовах різних видів діяльності. Організація таких видів діяльності, як творча діяльність, спортивні ігри, мистецькі та культурні заходи, дозволяє дітям застосовувати свої комунікативні здібності в різних контекстах і ситуаціях. Це розширює їхні можливості для розвитку

соціальних та комунікативних навичок, даючи змогу проявити себе в різних формах взаємодії з однолітками. Важливо, щоб ці заходи проводилися з урахуванням інтересів дітей, їхніх особливостей та потреб, оскільки тільки так можна забезпечити високий рівень залученості учнів у діяльність і максимально сприяти розвитку їхніх комунікативних здібностей [21, с. 64].

Таким чином, проблема розвитку комунікативної активності молодших школярів у групах продовженого дня є багатогранною і потребує комплексного підходу. Вона включає в себе адаптацію навчального процесу до індивідуальних потреб дітей, використання різноманітних методів і технологій, а також ефективну взаємодію між педагогами, дітьми та батьками. Успішна реалізація цих підходів дозволить не лише покращити комунікативні навички учнів, а й сформувати їхні соціальні компетенції, які сприятимуть їх успішній адаптації в суспільстві в майбутньому.

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз теоретичних засад проблеми формування комунікативної активності молодших школярів засвідчив, що цей процес посідає вагоме місце у структурі загального розвитку дитини та становить важливий чинник соціалізації. Комунікативна активність трактується дослідниками як ініціативна, цілеспрямована й усвідомлена діяльність, зорієнтована на встановлення та підтримання міжособистісних зв’язків, здійснення ефективного інформаційного обміну, а також конструктивне розв’язання завдань у процесі співпраці з однолітками та дорослими.

З’ясовано, що молодший шкільний вік є сенситивним періодом для становлення комунікативних умінь і навичок. Саме в цей час відбувається інтенсивний розвиток мовленнєвої компетентності, соціальних здібностей, уміння адекватно сприймати й відтворювати емоційні стани інших людей. У цьому віці школярі вчаться аргументовано висловлювати власні думки, будувати позицію у спілкуванні, проявляти толерантність, повагу та

здатність до співпраці. Отже, комунікативна активність виступає однією з ключових умов успішного входження дитини у систему соціальних відносин.

Особливе значення у процесі формування комунікативної активності відіграє організація діяльності у групі продовженого дня. Саме вона забезпечує широкі можливості для спонтанного та організованого спілкування, створює умови для практичного відпрацювання навичок взаємодії у різних видах діяльності – навчальній, ігровій, художньо-творчій тощо.

Роль педагога у цьому процесі є визначальною, адже саме він за допомогою адекватно підібраних форм і методів роботи може створювати ситуації позитивної взаємодії, стимулювати розвиток ініціативності, формувати у дітей досвід толерантного й ефективного спілкування.

Таким чином, формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня доцільно розглядати як багатоплановий та комплексний процес, що вимагає системності, послідовності й науково обґрунтованих педагогічних впливів. Він передбачає врахування індивідуально-психологічних і вікових особливостей дітей, створення позитивного емоційного мікроклімату в колективі, організацію різноманітних форм спільної діяльності та цілеспрямовану педагогічну підтримку. Лише за умови реалізації зазначених чинників можна забезпечити ефективне формування комунікативної активності, що стане підґрунтям для гармонійного розвитку особистості дитини та її успішної соціалізації.

РОЗДІЛ 2.
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

2.1. Дослідження рівня сформованості комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня

Для дослідження процесу формування комунікативної активності учнів молодших класів в умовах груп продовженого дня використовуються різноманітні методи, що забезпечують комплексний підхід до оцінки результатів та виявлення ефективності застосованих педагогічних стратегій.

Метою даного дослідження є вивчення та аналіз ефективності методів формування комунікативної активності учнів молодших класів у групах продовженого дня, а також виявлення найбільш результативних педагогічних стратегій для розвитку комунікативних навичок у дітей цього віку.

Завдання дослідження:

1. Визначити роль комунікативної активності у розвитку учнів молодших класів.

2. Оцінити методи, що використовуються для розвитку комунікативної активності в умовах груп продовженого дня.

3. Проаналізувати ефективність педагогічних технологій, що сприяють активізації комунікації учнів.

4. Виявити труднощі та проблеми, з якими стикаються педагоги при формуванні комунікативної активності.

5. Розробити рекомендації щодо удосконалення процесу формування комунікативної активності в групах продовженого дня.

Вибірка дослідження включає учнів молодших класів (1–4 класи), які відвідують групу продовженого дня, педагогів цієї групи, а також батьків учнів. Для дослідження було обрано опорний заклад «Дихтинецький ліцей»

Путильської селищної ради Вижницького району Чернівецької області, у якому задіяно одну групу продовженого дня. Загальна кількість учасників вибірки становить 23 особи, з яких 18 — учні, 2 — педагоги та 3 — батьки учнів. Така вибірка дозволяє отримати репрезентативні дані для вивчення проблем і тенденцій розвитку комунікативної активності в молодших школярів.

Педагогічний експеримент є одним із основних методів, що дозволяє застосовувати практичні методики для перевірки їх ефективності у формуванні комунікативної активності учнів. Він проводиться в умовах реального освітнього процесу в групах продовженого дня, що дає змогу оцінити результативність педагогічних технологій та їх вплив на розвиток комунікативних навичок у дітей. Важливо, що експеримент дозволяє виявити найбільш оптимальні підходи до організації навчання та взаємодії між учнями, що стимулюють їхнє комунікативне зростання.

Метод спостереження дозволяє безпосередньо фіксувати рівень активності учнів під час їхнього спілкування з однолітками та педагогами. Спостереження в умовах груп продовженого дня допомагає виявити типи взаємодії учнів, рівень їхньої комунікабельності, а також визначити наявність або відсутність прогресу у розвитку комунікативних навичок. Це дає змогу педагогу коригувати свою стратегію і вибір методик відповідно до потреб і особливостей учнів.

Анкетування є важливим інструментом збору інформації, що включає в себе запитання для педагогів, батьків та самих учнів. Цей метод дозволяє отримати зворотний зв'язок про сприйняття учнями та педагогами значення комунікації, а також оцінити ефективність застосованих методик розвитку комунікативної активності. За допомогою анкетування можна визначити переваги та недоліки існуючих підходів, а також з'ясувати думки усіх учасників процесу щодо важливості розвитку комунікативних навичок.

Методи статистичного аналізу використовуються для обробки кількісних та якісних даних, отриманих під час дослідження. Вони

дозволяють об'єктивно оцінити ефективність застосованих методів і підтвердити чи спростувати гіпотези дослідження. Статистичний аналіз дає змогу здійснити порівняння досягнутих результатів з початковими показниками, що дає змогу точніше оцінити зміни в рівні комунікативної активності учнів.

Таким чином, комбінація вказаних методів дозволяє всебічно дослідити процес формування комунікативної активності учнів молодших класів, виявити найефективніші педагогічні стратегії та їх вплив на розвиток комунікабельності у школярів.

Вибір методики дослідження є важливим етапом у науковій роботі, оскільки саме від методів залежить ефективність збору даних, точність їх аналізу та можливість обґрунтованих висновків. У контексті дослідження комунікативної активності учнів молодших класів в умовах груп продовженого дня, важливо врахувати специфіку освітнього середовища, вікові особливості дітей та педагогічні стратегії, що застосовуються для розвитку комунікативних навичок. Зважаючи на це, були обрані такі методи дослідження, які дозволяють глибоко вивчити різні аспекти цього процесу.

Педагогічний експеримент**.** Обрання педагогічного експерименту як основного методу дослідження є зумовлене необхідністю перевірки практичної ефективності розроблених педагогічних рекомендацій та методик. Педагогічний експеримент дозволяє вивчити вплив різних методів на формування комунікативної активності учнів у реальних умовах груп продовженого дня, де діти перебувають протягом тривалого часу. Це дає змогу оцінити не лише короткострокові, а й довгострокові ефекти застосування конкретних педагогічних технологій. Умови реального освітнього процесу забезпечують максимальну достовірність отриманих результатів.

Спостереження**.** Спостереження є методом, який дозволяє зібрати важливі якісні дані щодо поведінки учнів у процесі комунікації з однолітками та педагогами. У групах продовженого дня діти взаємодіють в

більш невимушеній атмосфері, ніж у звичайному класному навчальному процесі, що дозволяє спостерігати природні прояви комунікативної активності. Спостереження допомагає виявити рівень активності учнів, типи взаємодії, а також наявність чи відсутність прогресу в розвитку комунікативних навичок. Цей метод є дуже важливим для корекції педагогічної стратегії в процесі дослідження, оскільки дає можливість здійснювати постійну оцінку ефективності застосованих підходів.

Анкетування. Анкетування є важливим методом збору даних, оскільки воно дозволяє отримати зворотний зв'язок не лише від учнів, але й від педагогів та батьків, що є важливим для комплексного вивчення комунікативної активності.

Анкети допомагають оцінити суб'єктивні уявлення про значення комунікації, ставлення до різних методів і форм навчання, а також ефективність застосованих педагогічних технологій. Анкетування дозволяє охопити велику кількість респондентів і надає можливість отримати стандартизовані дані, що полегшує їх обробку та аналіз.

Методи статистичного аналізу. Використання статистичних методів є важливим для кількісної оцінки змін у рівні комунікативної активності учнів. Оскільки дослідження включає як якісні, так і кількісні аспекти, статистичні методи дозволяють обробити отримані дані та забезпечити їх наукову достовірність. Завдяки статистичному аналізу можна оцінити ефективність застосованих методик, порівняти результати до і після впровадження змін, а також підтвердити чи спростувати гіпотези дослідження.

Метод контент-аналізу**.** Цей метод дозволяє аналізувати різноманітні текстові матеріали, створені учнями в процесі комунікації. Зокрема, він може використовуватися для аналізу творчих робіт учнів, записів їхніх бесід або фрагментів взаємодії з однолітками. Контент-аналіз дає змогу виявити зміни в рівні комунікативної активності через вивчення лексичних, граматичних та стилістичних характеристик мови учнів. Цей метод дає змогу виявити як

позитивні, так і негативні тенденції в розвитку мовленнєвих навичок і стилю комунікації дітей.

Метод бесіди**.** Залучення методу бесіди дозволяє детально з'ясувати думки та почуття учнів щодо їх комунікативної активності. Бесіди з дітьми дають можливість не лише з'ясувати їхні переживання та мотивацію до спілкування, але й виявити труднощі, з якими вони стикаються у взаємодії з однолітками та дорослими. Цей метод допомагає збільшити рівень довіри між дослідником та учасниками, що позитивно впливає на отримання правдивих і повних відповідей.

Обрані методи дослідження є взаємодоповнюваними, що дозволяє забезпечити глибоке і всебічне дослідження комунікативної активності учнів. Використання поєднання якісних та кількісних методів гарантує, що результати дослідження будуть науково обґрунтованими та репрезентативними, а також дозволяють отримати комплексну картину розвитку комунікативних навичок дітей в умовах груп продовженого дня.

Таким чином, обрані методи найбільш ефективно відповідають меті та завданням дослідження, оскільки вони дають змогу не тільки оцінити рівень комунікативної активності учнів, але й розробити рекомендації для удосконалення педагогічної роботи в групах продовженого дня.

Оцінка ефективності методів, застосованих у процесі розвитку комунікативної активності учнів молодших класів в умовах груп продовженого дня, є важливим етапом у науковому дослідженні, оскільки дозволяє визначити, наскільки запропоновані педагогічні стратегії впливають на рівень розвитку комунікативних навичок дітей. Оцінка проводиться з урахуванням різних факторів, таких як зміни у поведінці учнів, рівень їх взаємодії з однолітками та педагогами, а також зміни в їх мотивації до спілкування.

Ефективність педагогічного експерименту оцінювалася шляхом порівняння рівня комунікативної активності учнів до і після впровадження нових педагогічних методик. Для цього були використані такі критерії:

- Часова активність учнів: вимірювався час, протягом якого учні брали участь у групових бесідах, іграх, обговореннях під час заняття. Порівняння результатів до і після експерименту дозволило визначити, чи збільшилася їх участь у спільних активностях.
- Якість комунікації: оцінювалася якість взаємодії учнів, зокрема їх здатність до вираження своїх думок, уміння слухати інших, наявність конструктивного обміну думками.
- Самооцінка учнів: після завершення експерименту учні заповнили анкети, де оцінили свою комунікативну активність, що дало змогу побачити, як змінилося їх відношення до спілкування.

Загалом, експеримент показав, що після впровадження нових методик спостерігався зростання активності учнів, їх бажання брати участь у колективних обговореннях, а також покращення якості комунікації у групах.

Спостереження, як метод збору даних, дозволило безпосередньо оцінити рівень комунікативної активності учнів у реальних умовах навчання. Протягом експерименту педагогами проводилося систематичне спостереження за наступними аспектами:

- Типи взаємодії: виявлено, що після впровадження спеціальних вправ і ігор, спрямованих на розвиток комунікації, учні стали більш відкритими в спілкуванні, почали активніше взаємодіяти з однолітками.
- Ініціативність: учні стали частіше ініціювати взаємодію з іншими дітьми, звертатися до педагогів із питаннями чи пропозиціями. Це свідчить про розвиток впевненості в собі та бажання активно взаємодіяти.
- Рівень конфліктності: спостереження також показало зниження рівня конфліктів між учнями, що стало можливим завдяки розвитку їх комунікативних навичок і вміння знаходити компроміси.

Ці результати підтвердили ефективність застосованих методик у формуванні комунікативної активності учнів.

Анкетування серед педагогів, учнів і батьків також стало важливим інструментом для оцінки ефективності методів. Оцінка проводилася за такими критеріями:

- Удоволеність учнів: за результатами анкетування, більшість учнів зазначили, що нові методи допомогли їм стати більш активними в спілкуванні та знайти нових друзів.
- Ставлення педагогів до методик: педагоги відзначили підвищення мотивації учнів до участі у групових заняттях, а також їх покращене ставлення до навчальних ігор та дискусій. Вони також зазначили, що за допомогою спеціально розроблених методик стало простіше підтримувати порядок у групах.
- Ставлення батьків: батьки відзначили позитивні зміни в поведінці дітей вдома. Зокрема, учні почали частіше ініціювати бесіди, висловлювати свої думки, а також звертати увагу на етикет спілкування.

Для підтвердження ефективності застосованих методик було проведено статистичний аналіз, який дозволив кількісно оцінити зміни в комунікативній активності учнів.

За результатами обробки анкетних даних та спостережень, за допомогою кореляційного аналізу було виявлено позитивний зв'язок між застосуванням нових методик і зростанням комунікативної активності учнів.

Статистичні показники вказували на значне зростання рівня комунікації, а також на підвищення рівня взаємодії серед учнів після впровадження запропонованих методів (рис.2.1).

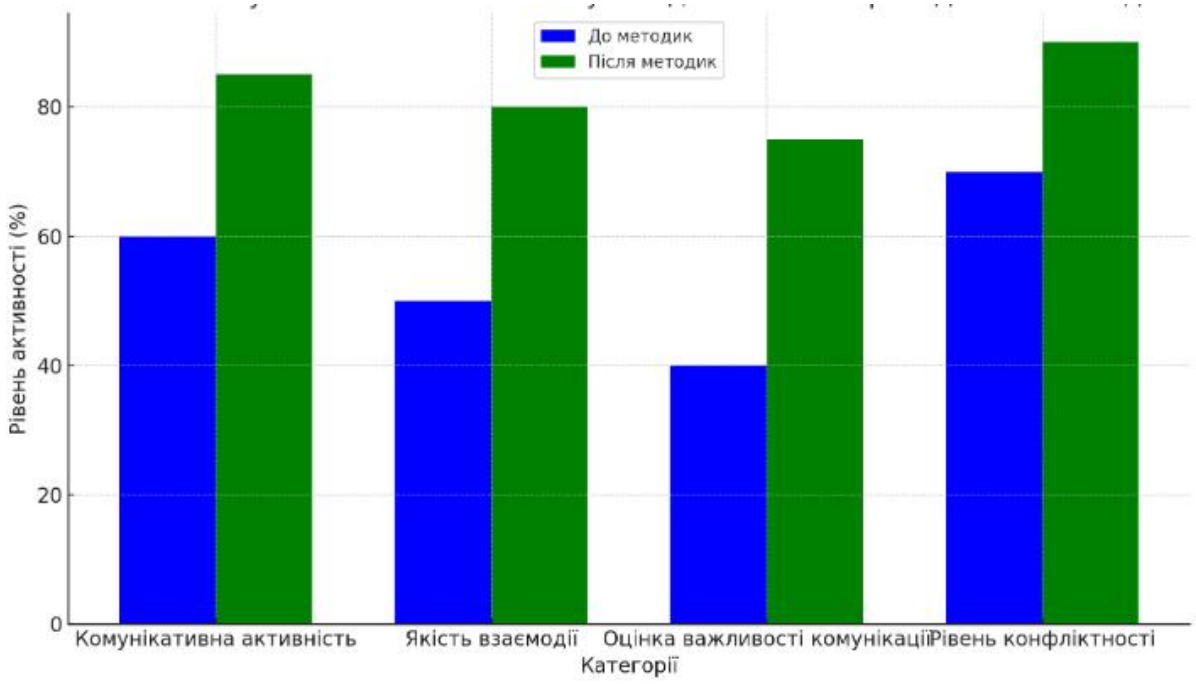

Рис.2.1 Зміни в комунікативній активності учнів до та після впровадження методик у групах продовженого дня

Загалом, результати дослідження підтвердили, що запропоновані методи мають високу ефективність у розвитку комунікативної активності учнів молодших класів у групах продовженого дня. Використання педагогічного експерименту, спостережень, анкетування та статистичного аналізу дозволило отримати об'єктивну картину змін у поведінці учнів.

Основними позитивними результатами є підвищення активності учнів у групових заняттях, поліпшення їх взаємодії з однолітками і педагогами, а також зниження рівня конфліктності серед дітей. Всі ці аспекти свідчать про важливість та необхідність подальшого використання та розвитку запропонованих методик у практиці роботи з молодшими школярами.

2.2. Обґрунтування педагогічних умов формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня

Ефективне формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня потребує створення цілеспрямованої системи

педагогічних умов, які забезпечують оптимальне поєднання організаційних, змістових та методичних аспектів виховного процесу.

Під педагогічними умовами розуміють сукупність спеціально створених обставин, що сприяють активізації та розвитку у дітей потреби у спілкуванні, формуванню комунікативних умінь і навичок, а також забезпечують позитивний емоційно-психологічний клімат у колективі.

Однією з провідних умов є створення сприятливого психологічного середовища, у якому кожна дитина почувається захищеною, емоційно комфортною та впевненою у власних силах. Така атмосфера сприяє зниженню рівня тривожності, розвитку відкритості до спілкування, формуванню довіри між дітьми та педагогом. Для цього важливо дотримуватися принципів поваги до особистості учня, враховувати його індивідуальні особливості, створювати ситуації успіху та підтримувати позитивну самооцінку.

Наступною важливою умовою є забезпечення змістовної та різноманітної комунікативної діяльності. Формування комунікативної активності неможливе без практики міжособистісної взаємодії у різних формах: рольові та ділові ігри, колективні творчі справи, дискусії, міні-дебати, театралізовані постановки, проєктна діяльність. Саме різноманітність видів діяльності дозволяє кожному учневі проявити власні здібності, навчитися висловлювати та відстоювати свою думку, співпрацювати з іншими, домовлятися й знаходити компроміси.

Третьою ключовою умовою виступає використання інтерактивних методів і технологій навчання та виховання, спрямованих на активне залучення учнів до спільної роботи. Методи «мозкового штурму», «мікрофон», «коло ідей», «акваріум», а також групові форми взаємонавчання сприяють формуванню навичок слухання та аргументованого висловлювання, вмінню працювати у команді, розподіляти обов’язки та досягати узгоджених рішень. Використання сучасних цифрових засобів, наприклад інтерактивних

дошок чи онлайн-опитувань, може додатково мотивувати дітей до участі у спільних обговореннях.

Четверта умова пов’язана з педагогічним супроводом і моделюванням зразків ефективної комунікації. Вихователь групи продовженого дня має виступати прикладом для дітей, демонструючи етичні моделі спілкування, уміння вислуховувати, коректно висловлювати зауваження, підтримувати доброзичливий тон бесіди. Через власний приклад педагог формує у дітей уявлення про культуру мовлення та поведінки в різних ситуаціях.

Ще однією значущою умовою є організація роботи з урахуванням індивідуальних і вікових особливостей учнів. Молодші школярі мають різний рівень сформованості мовленнєвих умінь, комунікативних навичок та соціальної адаптації. Педагог повинен варіювати складність завдань, пропонувати різні ролі у групових формах роботи, створювати умови для поступового залучення менш активних дітей у колективне спілкування.

Важливою складовою є також систематичність та наступність у формуванні комунікативної активності. Робота у цьому напрямі повинна мати чітко визначену мету, план, очікувані результати, а також передбачати моніторинг динаміки розвитку учнів. Це дає змогу своєчасно вносити корективи у зміст та методику роботи, підсилювати ті аспекти, які дають найкращий результат.

Таким чином, обґрунтовані педагогічні умови формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня включають:

– створення психологічно комфортного середовища;

– забезпечення змістовної та різноманітної комунікативної діяльності;

– використання інтерактивних методів і технологій;

– педагогічне моделювання ефективних зразків спілкування; індивідуалізацію роботи з урахуванням особливостей учнів;

– систематичність і наступність у педагогічному впливі.

Реалізація цих умов сприятиме розвитку у дітей навичок продуктивної взаємодії, формуванню позитивного досвіду спілкування та підвищенню рівня їх соціальної адаптації.

Однією з важливих педагогічних умов формування комунікативної активності є створення мотиваційного середовища, що стимулює інтерес дітей до спілкування та колективної взаємодії. Мотиваційна складова полягає у тому, щоб діти усвідомлювали значущість власного висловлювання, відчували заохочення за активну участь у діалозі та спільній діяльності. Для цього педагог може використовувати систему заохочень, рейтингові ігри, тематичні завдання з вибором ролей і відповідальністю за певний етап роботи, що формує у дітей відчуття особистої значущості та впливу на результат спільної діяльності.

Ще однією важливою умовою є оптимальна організація простору групи продовженого дня, яка забезпечує комфортні умови для групової та індивідуальної роботи. Раціональне розташування меблів, зон для спільної діяльності та тихих куточків, доступність навчальних та наочних матеріалів створюють середовище, в якому діти можуть вільно взаємодіяти, організовувати обговорення, планувати спільні проєкти та моделювати ігрові ситуації. Просторове компонування сприяє формуванню в учнів навичок координації дій, взаємоповаги та колективної організації діяльності.

Не менш важливою є послідовність і системність педагогічного впливу, яка передбачає чітке планування змісту, форм і методів роботи з комунікативної активності. Систематичність дозволяє дітям поступово опановувати навички спілкування, набувати впевненості у взаємодії з однолітками, закріплювати отримані знання та навички на практиці. Важливо, щоб педагог не лише організовував разові заходи, а й забезпечував регулярну практику у різних видах діяльності, поступово ускладнюючи завдання та підвищуючи рівень відповідальності учнів у комунікації.

Важливою педагогічною умовою є використання диференційованого підходу, який передбачає врахування індивідуальних особливостей дітей,

їхнього рівня мовленнєвої компетентності, темпераменту, соціального досвіду та рівня комунікативної активності. Такий підхід дозволяє залучати до спілкування менш активних дітей, пропонуючи їм більш спрощені або адаптовані завдання, водночас стимулюючи більш активних учнів до прояву ініціативи, лідерських якостей та творчості у взаємодії з колективом.

Не можна недооцінювати і роль педагогічного моделювання комунікативної поведінки. Вихователь групи продовженого дня має демонструвати ефективні зразки взаємодії, уважного слухання, ввічливого та конструктивного діалогу. Через власну поведінку педагог формує у дітей уявлення про прийнятні форми комунікації, норми поведінки у колективі, вчить вирішувати конфлікти мирним шляхом та заохочує активну участь у спільних обговореннях.

Ще однією важливою умовою є забезпечення емоційного комфорту та безпечного середовища, де діти не бояться висловлювати власну думку, робити помилки та вчитися на них. Психологічно сприятливе середовище передбачає підтримку, заохочення ініціативи, відсутність осуду та критики, розвиток взаємоповаги і довіри між учнями. Така атмосфера створює умови для активного та вільного спілкування, формування позитивного досвіду комунікації та соціальної взаємодії.

Крім того, педагогічні умови передбачають поєднання різних видів діяльності, у яких комунікативна активність виступає органічною складовою. Це можуть бути творчі проєкти, колективні ігри, дослідницькі завдання, дебати, дискусії, обговорення сюжетних ситуацій, театралізовані постановки. Поєднання різних форм діяльності дозволяє охопити всі аспекти комунікативного розвитку: мовленнєві, соціальні, емоційні та пізнавальні.

Таким чином, педагогічні умови формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня включають створення мотиваційного середовища, оптимальне організаційне та просторове компонування, системність і послідовність педагогічного впливу, диференційований підхід до кожної дитини, педагогічне моделювання

зразків ефективної комунікації, забезпечення емоційного комфорту та поєднання різних видів діяльності. Реалізація цих умов створює сприятливі умови для розвитку соціально-комунікативних компетентностей учнів, формує у них упевненість у власних силах, здатність до продуктивної взаємодії та ефективного спілкування в колективі.

Для забезпечення ефективного формування комунікативної активності у молодших школярів необхідно передбачити цілісну систему педагогічного планування та організації діяльності, що охоплює як щоденні навчальні та ігрові взаємодії, так і спеціально сплановані заходи. Така система дозволяє педагогові комплексно впливати на розвиток мовленнєвих, соціальних та емоційних компетентностей учнів, створює умови для формування ініціативності, впевненості у спілкуванні та здатності до конструктивної взаємодії з однолітками та дорослими.

Під час планування діяльності слід враховувати вікові особливості дітей, їхні індивідуальні потреби, рівень сформованості мовленнєвих умінь, темперамент та соціальний досвід, що дозволяє організовувати роботу на рівні кожного учня та водночас підтримувати цілісність колективу.

Одним із практичних аспектів педагогічних умов є впровадження модульної системи роботи, де кожен модуль передбачає певний тип діяльності з акцентом на комунікативну взаємодію. Такі модулі можуть включати ігрові блоки, творчі проєкти, дослідницькі завдання, дискусійні кола та вправи на розвиток мовлення. Кожен модуль передбачає визначену мету, очікуваний результат та критерії оцінювання активності дітей, що дозволяє педагогові систематично оцінювати прогрес учнів, вносити корективи та підтримувати мотивацію до спілкування та співпраці.

Важливою умовою є організація діяльності у різних соціальних ролях, що дає змогу дітям моделювати реальні комунікативні ситуації та опановувати різні види взаємодії. Наприклад, виконання ролей «лідер групи», «спікер», «організатор», «експерт» або «медіатор» у колективних іграх і проєктах стимулює розвиток відповідальності, навичок аргументованого

висловлення, уміння слухати інших та приймати рішення спільно з однолітками. Такі підходи формують у дітей уявлення про правила спілкування, конструктивне вирішення конфліктів та ефективну взаємодію у групі.

Не менш значущою є системна робота з розвитком емоційної компетентності, яка є невід'ємною складовою комунікативної активності. Діти повинні навчитися розпізнавати власні емоції та емоції інших, регулювати емоційні реакції, проявляти емпатію та взаємопідтримку. Для цього педагог може використовувати вправи на вираження емоцій, ігрові та драматизаційні техніки, вправи на відпрацювання невербальних форм спілкування, а також інтерактивні вправи на формування уміння слухати та сприймати різні точки зору.

Ще однією умовою є поєднання колективної та індивідуальної роботи, що дозволяє враховувати різний рівень розвитку комунікативних навичок серед дітей. Під час колективних форм роботи розвиваються навички командної взаємодії, лідерства, співпраці, домовленості та вирішення спільних завдань, тоді як індивідуальні вправи дозволяють дітям удосконалювати власне мовлення, розвивати самостійність, критичне мислення та здатність до самовираження. Поєднання цих форм діяльності забезпечує комплексний розвиток комунікативної активності.

Педагогічні умови також включають впровадження рефлексивних практик, які допомагають дітям аналізувати власну комунікативну діяльність, оцінювати свої сильні сторони та визначати напрями для покращення. До таких практик належать самооцінка, взаємооцінка, обговорення результатів колективних завдань, письмові та усні «щоденники вражень», міні-інтерв'ю та обговорення власного досвіду. Рефлексія сприяє розвитку усвідомленості дій, критичного мислення та самоконтролю, що безпосередньо впливає на рівень комунікативної активності дітей.

Необхідно також підтримувати активну взаємодію з батьками, оскільки домашнє середовище та родинні практики значною мірою впливають на

формування комунікативної компетентності дитини. Спільні поради, консультації, інформаційні зустрічі, спільні творчі заходи та участь батьків у колективних проєктах допомагають створити єдину виховну лінію, спрямовану на розвиток мовлення, соціальної взаємодії та комунікативних навичок.

Таким чином, педагогічні умови формування комунікативної активності у групі продовженого дня становлять комплекс взаємопов'язаних заходів, що охоплюють мотиваційне середовище, організацію простору, диференційований підхід, системність та послідовність педагогічного впливу, педагогічне моделювання, розвиток емоційної компетентності, поєднання колективних та індивідуальних форм роботи, рефлексивні практики та взаємодію з родинами. Реалізація цих умов забезпечує високий рівень комунікативної активності дітей, формує їхні соціальні компетентності та створює умови для успішної адаптації і самореалізації в колективі та суспільстві загалом.

Для забезпечення ефективного формування комунікативної активності у молодших школярів необхідно передбачити цілісну систему педагогічного планування та організації діяльності, що охоплює як щоденні навчальні та ігрові взаємодії, так і спеціально сплановані заходи. Така система дозволяє педагогові комплексно впливати на розвиток мовленнєвих, соціальних та емоційних компетентностей учнів, створює умови для формування ініціативності, впевненості у спілкуванні та здатності до конструктивної взаємодії з однолітками та дорослими.

Під час планування діяльності слід враховувати вікові особливості дітей, їхні індивідуальні потреби, рівень сформованості мовленнєвих умінь, темперамент та соціальний досвід, що дозволяє організовувати роботу на рівні кожного учня та водночас підтримувати цілісність колективу.

Одним із практичних аспектів педагогічних умов є впровадження модульної системи роботи, де кожен модуль передбачає певний тип діяльності з акцентом на комунікативну взаємодію. Такі модулі можуть

включати ігрові блоки, творчі проєкти, дослідницькі завдання, дискусійні кола та вправи на розвиток мовлення. Кожен модуль передбачає визначену мету, очікуваний результат та критерії оцінювання активності дітей, що дозволяє педагогові систематично оцінювати прогрес учнів, вносити корективи та підтримувати мотивацію до спілкування та співпраці.

Важливою умовою є організація діяльності у різних соціальних ролях, що дає змогу дітям моделювати реальні комунікативні ситуації та опановувати різні види взаємодії. Наприклад, виконання ролей «лідер групи», «спікер», «організатор», «експерт» або «медіатор» у колективних іграх і проєктах стимулює розвиток відповідальності, навичок аргументованого висловлення, уміння слухати інших та приймати рішення спільно з однолітками. Такі підходи формують у дітей уявлення про правила спілкування, конструктивне вирішення конфліктів та ефективну взаємодію у групі.

Не менш значущою є системна робота з розвитком емоційної компетентності, яка є невід’ємною складовою комунікативної активності. Діти повинні навчитися розпізнавати власні емоції та емоції інших, регулювати емоційні реакції, проявляти емпатію та взаємопідтримку. Для цього педагог може використовувати вправи на вираження емоцій, ігрові та драматизаційні техніки, вправи на відпрацювання невербальних форм спілкування, а також інтерактивні вправи на формування уміння слухати та сприймати різні точки зору.

Ще однією умовою є поєднання колективної та індивідуальної роботи, що дозволяє враховувати різний рівень розвитку комунікативних навичок серед дітей. Під час колективних форм роботи розвиваються навички командної взаємодії, лідерства, співпраці, домовленості та вирішення спільних завдань, тоді як індивідуальні вправи дозволяють дітям удосконалювати власне мовлення, розвивати самостійність, критичне мислення та здатність до самовираження. Поєднання цих форм діяльності забезпечує комплексний розвиток комунікативної активності.

Педагогічні умови також включають впровадження рефлексивних практик, які допомагають дітям аналізувати власну комунікативну діяльність, оцінювати свої сильні сторони та визначати напрями для покращення. До таких практик належать самооцінка, взаємооцінка, обговорення результатів колективних завдань, письмові та усні «щоденники вражень», міні-інтерв'ю та обговорення власного досвіду. Рефлексія сприяє розвитку усвідомленості дій, критичного мислення та самоконтролю, що безпосередньо впливає на рівень комунікативної активності дітей.

Необхідно також підтримувати активну взаємодію з батьками, оскільки домашнє середовище та родинні практики значною мірою впливають на формування комунікативної компетентності дитини. Спільні поради, консультації, інформаційні зустрічі, спільні творчі заходи та участь батьків у колективних проєктах допомагають створити єдину виховну лінію, спрямовану на розвиток мовлення, соціальної взаємодії та комунікативних навичок.

Таким чином, педагогічні умови формування комунікативної активності у групі продовженого дня становлять комплекс взаємопов'язаних заходів, що охоплюють мотиваційне середовище, організацію простору, диференційований підхід, системність та послідовність педагогічного впливу, педагогічне моделювання, розвиток емоційної компетентності, поєднання колективних та індивідуальних форм роботи, рефлексивні практики та взаємодію з родинами. Реалізація цих умов забезпечує високий рівень комунікативної активності дітей, формує їхні соціальні компетентності та створює умови для успішної адаптації і самореалізації в колективі та суспільстві загалом.

2.3. Методичний інструментарій формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня

Методичний інструментарій формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня являє собою комплекс організаційних, змістових та технологічних засобів, спрямованих на систематичний розвиток мовленнєвих, соціальних і емоційних компетентностей дітей.

Він передбачає цілісну систему прийомів, методів та вправ, що реалізують педагогічні умови, визначені у попередньому підрозділі, і забезпечують формування у дітей умінь ефективного спілкування, колективної взаємодії, творчого висловлення думок та конструктивного вирішення конфліктів.

Одним із ключових компонентів методичного інструментарію є структуроване планування діяльності групи продовженого дня з орієнтацією на комунікативний розвиток. Це передбачає складання тематичних планів, визначення конкретних завдань і цілей кожного заняття, підбір відповідних методів та прийомів роботи, визначення форм оцінювання досягнень учнів та очікуваних результатів. Планування здійснюється з урахуванням вікових особливостей дітей, їхніх індивідуальних потреб, рівня сформованості мовленнєвих та соціальних навичок, а також темпів розвитку учнів. Такий підхід дозволяє забезпечити поступовість і системність розвитку комунікативної активності, підтримувати мотивацію дітей до спілкування та взаємодії, а також створює умови для самореалізації кожного учня у групі.

Особливо важливим є використання ігрових та рольових методів навчання, які створюють ситуації соціальної взаємодії та моделюють реальні комунікативні ситуації. Сюжетно-рольові ігри, драматизації, інсценізації казок, театралізовані постановки та творчі завдання дозволяють дітям відпрацьовувати навички колективної роботи, слухати і враховувати думку однолітків, висловлювати власну позицію, керувати емоціями та вирішувати конфліктні ситуації. Через рольові ігри учні отримують можливість приміряти різні соціальні ролі, навчитися взаємоповазі та співпраці, що є ключовим для розвитку комунікативної активності.

Важливим складником є інтерактивні методи навчання, що передбачають активну залученість учнів у процес спільної діяльності. До них належать групові обговорення, дискусії, метод «мозкового штурму», «акваріум», «коло ідей», кооперативні вправи та ігри, інтерактивні вправи для розвитку публічного мовлення та самооцінки. Використання інтерактивних методів стимулює дітей до висловлення власної думки, слухання співрозмовників, аргументованого відстоювання позицій, домовленості у колективі та конструктивного вирішення суперечок.

Не менш значущим є педагогічне моделювання ефективної комунікації, коли вихователь демонструє зразки коректного спілкування, уважного слухання, дружнього та конструктивного діалогу, вирішення конфліктів мирним шляхом. Педагог виступає прикладом для дітей, формуючи уявлення про норми мовлення, культуру взаємодії та правила поведінки в соціумі. Через таке моделювання діти навчаються регулювати власні емоції, контролювати висловлювання, проявляти толерантність та емпатію, що безпосередньо впливає на рівень комунікативної активності.

Систематичний моніторинг та оцінювання розвитку комунікативної активності є невід’ємною частиною методичного інструментарію. Спостереження за поведінкою дітей у різних формах діяльності, аналіз результатів виконання колективних завдань, самооцінка та взаємооцінка учнів, проведення педагогічних діагностичних тестів і вправ дозволяють своєчасно виявляти слабкі місця, коригувати методи роботи та формувати індивідуальні програми підтримки для дітей із недостатнім рівнем комунікативної активності.

Методичний інструментарій також включає індивідуалізацію та диференціацію завдань, що забезпечує залучення до спілкування дітей з різним рівнем підготовки, здібностей і темпів розвитку. Для менш активних учнів передбачаються спрощені або адаптовані завдання, підтримка та наставництво, а для більш активних – завдання підвищеної складності,

колективні ролі, проєктна діяльність, де вони можуть проявляти лідерські та організаційні якості.

Необхідною складовою є використання творчих видів діяльності, таких як малювання, ліплення, конструювання, спільні проєкти, виставки робіт, що стимулює спілкування та обговорення, розвиває креативність, фантазію та колективну взаємодію. Творча діяльність є ефективним засобом формування мовленнєвих умінь, соціальної компетентності та комунікативної активності, оскільки потребує обговорення ідей, планування спільних дій та взаємодії у команді.

Таким чином, методичний інструментарій формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня являє собою комплексну систему, що включає планування змісту діяльності, застосування ігрових та інтерактивних методів, педагогічне моделювання ефективної комунікації, систематичний моніторинг, індивідуалізацію роботи та активне впровадження творчих видів діяльності. Його реалізація забезпечує комплексний розвиток комунікативних умінь та навичок дітей, формування соціальної компетентності, впевненості у власних силах та здатності до продуктивної взаємодії у колективі.

Окрім зазначених компонентів, методичний інструментарій передбачає використання цілеспрямованих комунікативних вправ, що спрямовані на розвиток умінь слухати, ставити запитання, висловлювати власну думку, аргументувати та обґрунтовувати позицію. До таких вправ належать «ланцюжок запитань», «рольові діалоги», «ділові переговори у міні-групах», «міні-дискусії», а також вправи на розвиток творчого мовлення, наприклад, «продовж історію», «склади казку разом», «обговорення альтернативних рішень». Виконання таких вправ у спільній діяльності стимулює дітей до активного мовного спілкування, формує уміння враховувати позицію однолітків та знаходити оптимальні шляхи взаємодії.

Особливо ефективним є використання інтегрованих ігрових технологій, які поєднують навчальні, соціальні та емоційні аспекти. Наприклад,

колективні квест-ігри, сюжетно-рольові ігри, ігри на розвиток емпатії та командної взаємодії дають змогу дітям відпрацьовувати комунікативні навички у безпечних та мотивуючих умовах, моделюючи реальні життєві ситуації. Педагог при цьому контролює процес, спрямовує розвиток навичок, надає зворотний зв'язок та підтримує позитивну мотивацію до спілкування.

Методичний інструментарій також включає технології роботи з творчими проєктами, які реалізуються як у груповій, так і в індивідуальній формі. Діти створюють спільні міні-проєкти, оформлюють плакати, розробляють невеликі виставки робіт або презентують власні дослідження. Така діяльність стимулює обговорення, взаємне навчання та колективну взаємодію, формує навички аргументованого викладу думки, планування дій та координації колективної роботи.

Методичний інструментарій передбачає також використання диференційованих підходів, що забезпечує врахування індивідуальних особливостей учнів. Для більш активних дітей пропонуються складніші завдання та ролі в колективній діяльності, для менш активних – підтримка, адаптовані вправи та участь у парах або малих групах. Такий підхід дозволяє залучити всіх дітей до активної взаємодії та сприяє рівномірному розвитку комунікативних умінь у групі.

Необхідним елементом методичного інструментарію є використання наочних та технічних засобів навчання, що підтримують процес комунікації. Це можуть бути картки для діалогів, фішки для голосування, схеми, таблиці, презентації, відеоматеріали, інтерактивні дошки та інші технічні засоби. Вони роблять процес спілкування більш наочним, емоційно насиченим та доступним для дітей, стимулюють активність та розвиток мовлення.

Узагальнюючи, методичний інструментарій формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня становить комплекс взаємопов'язаних засобів, що поєднують цілісне планування діяльності, ігрові та інтерактивні методи, творчі проєкти, рефлексивні практики, диференціацію завдань та застосування технічних і

наочних матеріалів. Реалізація цього інструментарію забезпечує всебічний розвиток комунікативних умінь дітей, формує їхню соціальну компетентність, впевненість у спілкуванні та здатність до продуктивної взаємодії у колективі, що є ключовим показником ефективності виховної та освітньої діяльності у групі продовженого дня.

Систематичне впровадження методичного інструментарію передбачає поєднання колективних і індивідуальних форм роботи, що дозволяє враховувати індивідуальні особливості кожного учня та стимулювати їхню активність у спілкуванні. Колективні форми включають групові дискусії, спільне виконання творчих завдань, рольові ігри, проєктну діяльність, у ході якої діти розподіляють обов'язки, погоджують рішення та обговорюють результати. Індивідуальні форми роботи включають короткі бесіди з педагогом, виконання мовленнєвих вправ, підготовку індивідуальних презентацій та рефлексивних нотаток, що дозволяє кожній дитині проявити себе та відпрацювати конкретні навички спілкування у комфортних умовах.

Важливим аспектом є поетапне ускладнення завдань і вправ, що забезпечує розвиток комунікативної активності від простих форм спілкування до складних соціальних і мовленнєвих ситуацій. На початковому етапі використовуються прості вправи на обмін інформацією, відтворення діалогів, участь у коротких колективних іграх. Наступні етапи передбачають участь у сюжетно-рольових іграх, обговорення альтернативних рішень у групі, творче створення міні-проєктів, підготовку та проведення презентацій для однолітків. Така поступовість дозволяє забезпечити поступове формування впевненості у спілкуванні, розвиток логічного та творчого мислення, навичок аргументації та співпраці.

Методичний інструментарій також передбачає використання зворотного зв'язку як ключового механізму розвитку комунікативної активності. Педагог надає дитині конкретні коментарі щодо успішності виконання завдань, коригує помилки у мовленні та взаємодії, підтримує позитивну мотивацію до активного спілкування. Крім того, застосовується

взаємооцінка, коли учні обговорюють дії один одного, висловлюють враження та пропозиції, що стимулює розвиток соціальної чутливості та критичного мислення.

Особливе місце у методичному інструментарії займають творчі та проектні завдання, що інтегрують різні види діяльності. Це створення колективних плакатів, тематичних виставок, невеликих театральних постановок, спільних мультимедійних презентацій. Такі завдання сприяють розвитку мовлення, уяви, соціальної взаємодії, дозволяють дітям відчувати результат спільної праці, підвищують самооцінку та стимулюють подальшу активність у спілкуванні.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у методичному інструментарії відкриває додаткові можливості для розвитку комунікативної активності. Інтерактивні дошки, презентації, відеоматеріали, електронні вправи та онлайн-ігри стимулюють дітей до колективного обговорення, розвитку мовних навичок, творчого вираження думок та взаємодії у групі. Такі засоби підвищують інтерес до навчання, створюють емоційно насичене середовище і сприяють більшій активності дітей у спілкуванні.

Таким чином, методичний інструментарій формування комунікативної активності молодших школярів у групі продовженого дня являє собою систему взаємопов’язаних методів, засобів і прийомів, яка забезпечує комплексний розвиток мовленнєвих, соціальних, емоційних і творчих компетентностей дітей. Його реалізація сприяє формуванню активних, впевнених у собі учнів, здатних до конструктивної взаємодії, самостійного прийняття рішень, колективної роботи та адекватного реагування у різноманітних соціальних ситуаціях, що є ключовим показником ефективності діяльності групи продовженого дня.

Висновки до розділу 2

У дослідженні процесу формування комунікативної активності учнів молодших класів було використано комплексний підхід, що включає різноманітні методи, серед яких педагогічний експеримент, спостереження, анкетування та статистичний аналіз. Така комбінація методів дозволяє всебічно оцінити рівень розвитку комунікативних навичок учнів, виявити ефективність педагогічних стратегій, а також визначити найбільш продуктивні підходи до організації освітнього процесу в групах продовженого дня.

Вибір методики дослідження в умовах груп продовженого дня є обґрунтованим, оскільки ці групи є важливою складовою навчального процесу для учнів молодших класів, де вони проводять значну частину часу поза уроками. Використання педагогічного експерименту дозволяє безпосередньо застосовувати методики для активізації комунікації учнів, а спостереження дає змогу оцінити реальний рівень взаємодії в групах, визначити типи взаємодії та прогрес у розвитку комунікативних навичок.

Оцінка ефективності застосованих методів показала їх високу результативність у розвитку комунікативної активності учнів молодших класів. Зокрема, педагогічний експеримент і спостереження дозволили виявити підвищення активності учнів у групових заняттях, покращення їх взаємодії з однолітками і педагогами, а також зниження рівня конфліктності серед дітей. Анкетування дало змогу отримати зворотний зв'язок від педагогів і батьків, що підтвердило важливість застосування даних методик для покращення комунікативних навичок учнів.

Статистичний аналіз дозволив об'єктивно оцінити зміни в рівні комунікативної активності, що підтвердило успішність застосованих педагогічних стратегій і технік. Результати дослідження свідчать про доцільність подальшого використання цих методів для розвитку комунікативної активності учнів молодших класів у групах продовженого дня, оскільки вони сприяють як інтелектуальному, так і соціальному розвитку дітей.

ВИСНОВКИ

Теоретичні дослідження вказують на важливість комунікативної активності як основного чинника розвитку особистості молодших школярів. Комунікативна активність забезпечує не лише ефективну взаємодію з однолітками та дорослими, але й сприяє розвитку мовленнєвих, емоційних та соціальних навичок. Визначення комунікативної активності у контексті розвитку молодших школярів вимагає застосування комплексного підходу, що включає когнітивні, емоційні та соціальні аспекти розвитку.

Роль комунікативної активності у розвитку особистості є надзвичайно важливою, оскільки вона впливає на формування базових навичок соціальної взаємодії, таких як уміння слухати, висловлювати власні думки, співпрацювати та знаходити спільну мову в групі. Під час занять у групах продовженого дня, де діти мають змогу спілкуватися не тільки з однолітками, але й з дорослими, комунікативна активність стає ключовим інструментом для соціалізації та адаптації.

Дослідження показали, що, незважаючи на позитивні тенденції у розвитку комунікативної активності в умовах груп продовженого дня, існують певні проблеми, зокрема нерівномірний рівень розвитку цих навичок серед учнів, відсутність індивідуального підходу до дітей з різними потребами та недостатня підготовка педагогів до використання ефективних методик. Важливою тенденцією є розвиток інтерактивних та ігрових методів навчання, що сприяють залученню дітей до активної комунікації.

Вибір методів дослідження, зокрема використання спостережень, анкетувань, психологічних тестів та інтерв'ю, забезпечує комплексний підхід до вивчення формування комунікативної активності учнів молодших класів. Оцінка комунікативних навичок учнів через різноманітні методи дозволяє виявити їхні сильні та слабкі сторони, а також оцінити ефективність обраних методик.

У виборі методики дослідження в умовах груп продовженого дня важливим аспектом є її адаптація до специфіки цієї навчальної діяльності, врахування вікових особливостей учнів та психологічних аспектів їхнього розвитку. Методики мають бути орієнтовані на створення комфортного середовища для дітей, де вони можуть розвивати свої комунікативні навички через активну участь у заняттях, іграх та завданнях, що стимулюють групову взаємодію.

Результати дослідження показали, що застосування запропонованих методів формування комунікативної активності в групах продовженого дня має високий рівень ефективності. Зокрема, використання ігрових та інтерактивних методик значно покращило рівень комунікації серед учнів, сприяло розвитку їхнього вміння працювати в команді, а також позитивно вплинуло на емоційний клімат у групах. Водночас, аналіз показав необхідність удосконалення методик, орієнтуючись на індивідуальні особливості дітей та забезпечення більшої участі батьків у процесі формування комунікативної активності.

Практична реалізація методів формування комунікативної активності в групах продовженого дня продемонструвала їхню значущість у розвитку соціальних навичок молодших школярів. Застосування рольових ігор, групових проектів та спільних творчих завдань сприяло формуванню позитивної взаємодії між дітьми, знижуючи рівень соціальної ізоляції та конфліктів. Важливим є також залучення педагогів до процесу, що дозволяє забезпечити корекцію помилок у комунікативній поведінці учнів.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на вдосконалення підходів до розвитку комунікативної активності учнів молодших класів в умовах груп продовженого дня, зокрема через інтеграцію нових технологій навчання та більш глибоке врахування індивідуальних особливостей дітей. Важливо також здійснити дослідження щодо взаємодії учнів з педагогами та батьками в контексті формування комунікативної активності, а також оцінити довгострокові ефекти застосованих методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранов, І. С. (2013). Виховання комунікативної культури учнів. Х. Основа, 220.

2. Бенашвілі, Л. І. Особливості розвитку мовлення учнів молодших класів. Одеса: Південь, 2015. 198 с.

3. Богданова, Н. А. Психологія спілкування у навчальному процесі. Київ: Логос, 2012. 210 с.

4. Вовк, Н. М. Розвиток мовленнєвої активності молодших школярів. К. Видавництво "Освіта", 2016. 250 с.

5. Врублевська, Н. А. Дидактика в початковій школі: підходи і методи. Львів: Слово, 2018. 360 с.

6. Герасимова, Л. І. Теорія і практика розвитку комунікативної активності дітей. Харків: Вища школа, 2013. 200 с.

7. Гнатенко, А. В. Психологічні аспекти розвитку комунікативних навичок у дітей. Х. Ранок, 2017. 310 с.

8. Дьякова, Л. М. Виховання соціальної активності учнів. Одеса: Астропринт, 2014. 276 с.

9. Єрмолаєв, О. І. Теорія педагогічного процесу. Харків: Фоліо, 2011. 370 с.

10. Жукова, С. Г. Інтерактивні методи навчання у початковій школі. К. Літера, 2015. 240 с.

11. Іванова, Т. А. Соціальна активність дітей у групах продовженого дня. Миколаїв: Вид-во "Інтерсервіс", 2010. 188 с.

12. Калашник, Л. О. Педагогічні методи в роботі з дітьми. К. Просвітництво, 2014. 230 с.

13. Камінська, Т. П. Психолого-педагогічні основи розвитку комунікаційних навичок у школярів. Х. Педагогіка, 2016. 255 с.

14. Карпенко, А. О. Комунікація в навчальному процесі. К. Логос, 2017. 300 с.

15. Коваль, В. С. Інтерактивні методи навчання та їх застосування у групах продовженого дня. Львів: Видавництво "Наука", 2015. 320 с.

16. Ковальчук, Т. П. Методика виховання мовленнєвої активності учнів. Київ: Остромова, 2016. 235 с.

17. Ковтун, М. П. Методика викладання мовлення в початкових класах. Чернівці: Букрек, 2013. 298 с.

18. Колесник, С. В. Розвиток мовленнєвої активності учнів молодших класів. Львів: Видавництво "Освітній простір", 2017. 280 с.

19. Колесова, О. М. Розвиток комунікативної компетентності в школі. Одеса: Видавництво "Вища школа", 2015. 250 с.

20. Костюк, В. В. Психологія розвитку особистості в умовах соціальних змін. Одеса: Гельветика, 2016. 390 с.

21. Кузьменко, О. І. Технології комунікативного розвитку учнів. Х. Вища школа, 2015. 252 с.

22. Левченко, В. М. Формування комунікативної культури у молодших школярів. К. Логос, 2012. 246 с.

23. Літвінова, Н. В. Комунікація та її роль у розвитку учнів. К. Академія, 2016. 310 с.

24. Малишева, О. В. Розвиток комунікативних здібностей дітей. Київ: Видавничий дім "Мандрівець", 2013. 215 с.

25. Манохіна, О. І. Педагогічні умови розвитку мовленнєвої активності учнів молодших класів. Миколаїв: Вид-во "Університетська книга", 2017. 312 с.

26. Мартинова, О. А. Комунікативні технології в освіті. Одеса: Гельветика, 2016. 265 с.

27. Мельник, Г. В. Ігрові методи у розвитку комунікації в групах продовженого дня. Харків: Видавництво "Інститут педагогіки", 2014. 300 с.

28. Мельниченко, Л. О. Соціальна активність учнів молодших класів. К. Академія, 2015. 315 с.

29. Мойсеєнко, Л. В. Психологія комунікації в педагогічній діяльності. Одеса: ОНУ, 2016. 275 с.

30. Морозова, Н. І. Особливості формування соціальної активності у дітей. Львів: Педагогічна думка, 2015. 246 с.

31. Нікітін, В. М. Технології розвитку мовлення учнів. Львів: Академія, 2017. 320 с.

32. Олефіренко, О. Г. Психологія спілкування в педагогічній практиці. Х. Інститут педагогіки, 2016. 280 с.

33. Павленко, І. М. Розвиток комунікативних навичок через гру. Х. Вища школа, 2014. 250 с.

34. Павлова, С. І. Розвиток мовлення в умовах інтерактивного навчання. Київ: Літера, 2017. 270 с.

35. Панова, Л. В. Психологічні основи формування мовлення в школі. Львів: Видавничий центр, 2013. 302 с.

36. Полякова, Л. С. Соціально-педагогічна діяльність у школі. К. Видавництво "Академія", 2015. 255 с.

37. Попова, Т. С. Комунікативна активність учнів початкових класів. Харків: ХНПУ, 2016. 265 с.

38. Савицька, Л. І. Формування комунікативної компетентності у школі. Харків: Вища школа, 2017. 250 с.

39. Савченко, Л. І. Стратегії комунікації в педагогічній діяльності. Київ: Нова школа, 2015. 307 с.

40. Соколова, Н. М. Ігри в розвитку мовлення учнів. Х. Академія, 2016. 280 с.

41. Стефанова, Л. М. Психологія розвитку мовлення. Львів: Вища школа, 2014. 300 с.

42. Тимченко, І. М. Розвиток мовлення та навичок спілкування в школі. Київ: Академія, 2017. 310 с.

43. Тищенко, І. В. Теоретичні основи комунікаційної діяльності дітей. Х. Видавництво "Університет", 2015. 280 с.

44. Токарева, А. В. Психологія ігрової діяльності. Київ: Грамота, 2014. 210 с.

45. Федорова, О. В. Роль батьків у формуванні комунікативних навичок у дітей. Миколаїв: Академічний, 2015. 220 с.

46. Черненко, І. В. Ігрові технології в навчанні. Харків: Академія, 2016. 290 с.

47. Шевчук, В. І. Комунікація у педагогічному процесі. К. Літера, 2016. 322 с.

48. Якименко, І. П. Соціальні аспекти мовленнєвої діяльності. Харків: Вища школа, 2017. 325 с.

49. Яковлєв, В. В. Соціальна активність дітей. Львів: Видавничий дім "Літопис", 2014. 230 с.

50. Яковлєва, О. П. Теорія комунікації в школі. Харків: Вища школа, 2017. 305 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета для дослідження комунікативної активності учнів молодших класів

Мета анкети: оцінка рівня комунікативної активності учнів у групах продовженого дня та виявлення переваг у способах спілкування дітей.

Інструкція:

- Анкетування проводиться в анонімному вигляді.
- Кожне питання передбачає вибір однієї або кількох відповідей.

1. **Як часто ви спілкуєтесь з однокласниками в групі продовженого дня?**
   - Щодня
   - 2-3 рази на тиждень
   - Рідко
2. **Які теми вас найбільше цікавлять під час спілкування?**
   - Ігри та захоплення
   - Навчання та шкільні предмети
   - Спільні плани на майбутнє
   - Інше (уточніть) _____
3. **Як ви зазвичай комунікуєте в групі?**
   - Усно (розмови, обговорення)
   - За допомогою жестів та міміки
   - За допомогою письмових повідомлень
   - Інше (уточніть) _____
4. **Які ігри чи заходи допомагають вам краще спілкуватися з однокласниками?**
   - Рольові ігри
   - Спільне виконання завдань
   - Спільні змагання

- Інше (уточніть) _____

5. **Чи виникають у вас труднощі під час спілкування з однокласниками?**

- Так, часто
- Іноді
- Ні, не виникають

6. **Що б ви змінили в групі для поліпшення спілкування з однокласниками?**

- Більше групових ігор
- Різноманітні завдання для спільної діяльності
- Можливість більше спілкуватися з іншими дітьми
- Інше (уточніть) _____

ДОДАТОК Б

Методика формування комунікативної активності учнів молодших класів у групах продовженого дня

Мета методики: сприяння розвитку комунікативної активності учнів через інтерактивні ігри, завдання на групову співпрацю та інші методи активізації соціальної взаємодії.

Етапи реалізації методики:

1. **Етап 1. Ознайомлення з принципами комунікації (1-й тиждень).**

На цьому етапі проводяться короткі заняття з теорії комунікації, де учні вивчають важливість слухання, вираження думок, ефективного спілкування в колективі. Заняття супроводжуються мультимедійними презентаціями, що ілюструють різні стилі спілкування.

2. **Етап 2. Інтерактивні ігри (2-й та 3-й тиждень).**

Організація ігор, де учні мають можливість практикувати комунікацію в різних ролях:

- "Телефон" (передача повідомлення в команді)
- "Мовний лабіринт" (розв'язання завдань за допомогою спільних обговорень)
- "Пошук скарбів" (групова робота з пошуку інформації через обговорення та взаємодію).

3. **Етап 3. Тренінги для розвитку навичок активного слухання (4-й тиждень).**

Проведення тренінгів, де учні вчаться активно слухати партнера, звертати увагу на невербальні сигнали та коректно реагувати на сказане. Використовуються спеціальні вправи на активне слухання, зокрема:

- "Слухай і повтори" (повторення почутого через своїми словами)
- "Доповни речення" (наприклад: "Я люблю, коли…")

4. **Етап 4. Спільне створення проєктів (5-й тиждень).**

Кожна група має створити малюнок, колаж або коротке відео на певну тему,

в якому кожен учасник бере участь у створенні загальної роботи. Це допомагає учням краще взаємодіяти в колективі, вчитися приймати рішення разом.

5. **Етап 5. Оцінка результатів та зворотний зв'язок (6-й тиждень).** Після виконання вправ проводиться рефлексія. Учні обговорюють, що вдалося, які труднощі виникали і як вони долали їх. Цей етап включає в себе індивідуальне і групове оцінювання, де діти визначають свою роль в процесі та дають зворотний зв'язок про виконану роботу.